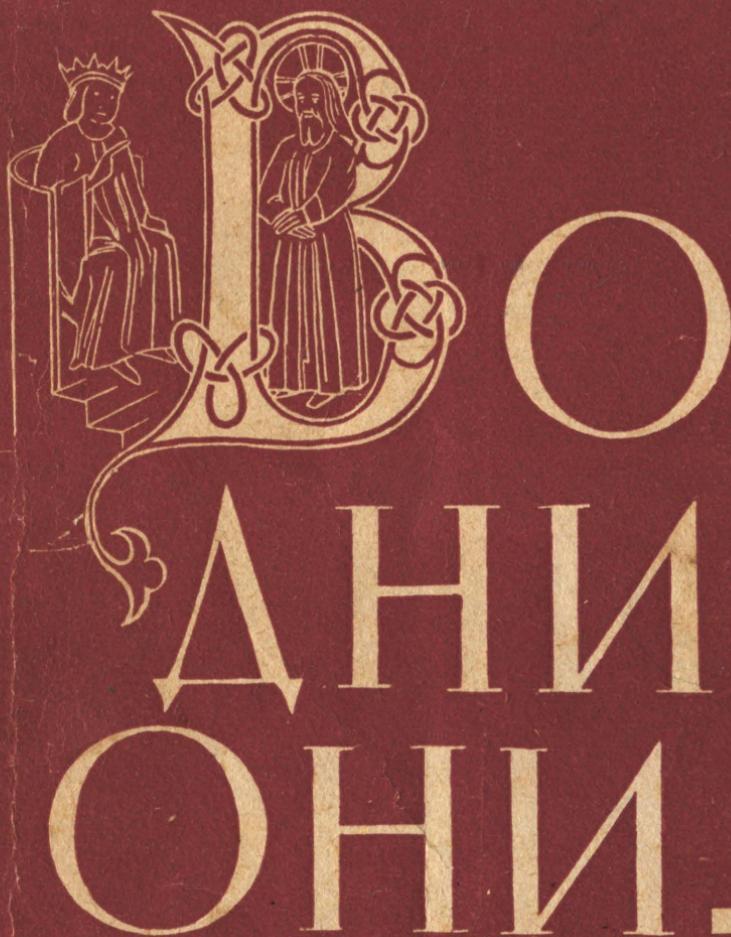

Н. КОРОЛЕВА

Перше видання цих оповідань (Львів, 1936), прийняла літературна критика дуже прихильно, підкresлюючи їх літературну вартість, велику культуру письменниці, її оволодіння мистецькими засобами, знання людської психології та доби, в якій жили змальовані нею постаті.

З другого боку вказала критика той здоровий дух її оповідань, що вміє такими природними мистецькими засобами надихнути читача і спонукати його прямувати в житті до високих християнських ідеалів.

Думаемо, що тимбільш тепер, на скиతальнщині, прийме наше громадянство цю книжку з задовіллям і прихильністю та прочитає її з великою духововою користю.

Українське
Християнське Видав-
ництво

ХРИСТИЯНСЬКА БІБЛІОТЕКА, Ч. 2.

НАТАЛЕНА КОРОЛЕВА

ВОДНИ ОНИ . . .

ОПОВІДАННЯ
З ЄВАНГЕЛЬСЬКИМИ МОТИВАМИ

ДРУГЕ ВИДАННЯ

МЮНХЕН 1948

„Жадна література на світі, на-
віть найкраща, найчарівніша,
найбагатша, - не має того при-
вілею, що його має Євангелія...
... Вона приносить мир душам.“

Отець Матео

Authorization No. UNDP 307 from 2. December 1948

Druck: Ph. L. Jung, München 7, Eduard-Schmid-Straße 24

ПРОКАЖЕНИЙ

Леві простяг руку до придверного калатала. Простят — і шарпнув її назад: не вірив. Виставив на жовтаве проміння підсліпуватого місяця й дивився, розчепіривши пальці. Обернув долонею й глибоко, з облегченям, зідхнув. Дійсно, рука була цілком чиста, зовсім здорова. Ніби ніколи не знала хвороби-прокляття, що робить з живого — мерця!... Але гірш, як мерця! Істоту, призначену на довічне животіння по гробовищах, відлучену й відмежовану від цілого світу. Істоту безневинно зганьблену, що, наближаючись, на досяг голосу повинна попереджати кожну живу людину розочливим покриком: — «Нечистий!» А нечистому немає місця ані в людському милосерді, ані в співчутті, бо ж цим словом закінчуються назавжди всі людські зв'язки й взаємини.

Три повних роки такого існування зробили з Леві твір, що жахався власної тіні. А от же — нині його рука — рука здорової людини. На ній знову — всі фаланги пальців, чиста, м'яка шкіра, а в цілому тілі — колишня парубоцька сила, душа — п'яна радість. Тепер бо знову йому відкритий увесь світ, такий красний світ, як скарбниця надій, можливостей, досягнень. Довкола — безкрай, як весняне поле, вкритий квітом, тільки схились і зривай!

Міцно вхопив клепало й впевнено застукав у двері.

За хвильку маленьким віконцем виглянула старша жінка з каганчиком у руці. Вогник хитнувся, майже ліг, зломившись наприкорні, знов вискочив нагору, лизнув червонавим відблиском пооране журбою обличчя, безодні скорботних очей і зарум'янив сиве волосся під наміткою.

— Хто й чого?

— Мамо! Я... Це я, Леві... Здоровий, цілком дужий!...
Мамо, пускай мерцій!

Жінка піднесла вгору обидві руки.

Боже Авраама, Ісаака, Якова...!

Глиняний каганчик хрипко стукнув об кам'яну плиту долівки, а вогник згас водночас з покриком.

— Не бійся! Кажу ж тобі, мамо, це я, і зовсім чистий! Ось свідоцтво священиків. Пророк Назарейський, Ісус Галилеянин... Той очистив мене!...

*

Ранок вже гладив білу Магдалу злотисто-рожевими пестощами, а стара Рахель знову й знову гладила синові м'які руки, знову й знову перепитувала подробиці. Переривала відповідь на півслові, цілувала очі, чоло, волосся й питалася знову.

— Тож кажу, було нас десятеро. Десять прокажених, яким Він коротко сказав: — «Хочу! Очисьтесь!»... Боже Великий! В тій хвилі ми, чисті, мов новонароджені, збожеволіли з радошів. Щосили дременули до священиків по свідоцтво, що ми — знову люди!... Відтоді бо, мамо, ми можемо знову бути між людьми... Між людьми, мамо!

Рахель склала руки молитовно:

— І як же мусіли ви Йому дякувати! Я неначе бачу, як ви попадали в порох і цілували Його ноги, й той порох, по якому вони ступали... Що ж говорив, як усміхався Святий, коли ви лежали обличчями своїми в поросі біля ніг?!...

Леві втопив у землю очі.

— Ми... побігли враз до священиків, до храму... Ми... не повернулись вже потім до Нього.... Мамо, ми були такі щасливі, що забули й подякувати Пророкові... Пригадую, що впав перед ним у подяці лише один... Був то самарянин, мамо...

І, шукаючи собі вибачення та попереджаючи материні докори, додав:

— То — нічого, мамо! Він — такий ласкавий, Він такий добрий, Він не потребує подяки. Він нам напевне вибачив, мамо...

І, немов на доказ, що дійсно було так, близкаючий потік соняшного сяйва залив стару Рахелину хатинку й стіл, на який позносила синові все, що десь мала в запасі. І молоде красне обличчя прокаженого, і сяючі вицвілі очі матері.

Раптом вранішню тишу прорвав гамір голосів. Шум наростиав, як хвилі прибою, міцнішав і покривався окремими екзальтованими голосами:

— Осанна! Осанна Сину Давидовому!

А від утульної Магдали, що причаїлась серед кучерявих садів, відповідав акорд радості й привіту з другого натовпу, що біг назустріч.

Мати з сином без слова вибігли на вулицю.

З того часу Леві ходив з учнями Ісусовими. Хоч Учитель здебільшого забороняв, Леві всім і скрізь розповідав про чудо свого сцілення й показував посвідку від священиків. А йому вторував Реувім, якого також сцілив Ісус, зробивши коротким накзом в храмі, в суботу, його суху руку дужою й повною сили. Що довше ходили вони з Учителем, що більше бачили надприродних проявів Його досконалої доброти, що більше чули Його святих, опановуючих слів, — то більше з цілої душі розуміли й відчували блаженність чистих серцем, голодних правди та спрагнених слова Божого, про що говорив Він з гори до незчисленного натовпу відданих Йому слухачів.

— Побратиме любий мій! — сказав наскрізь зворушенний по Нагорнім Навчанні Реувім. — Я вже далі не можу так... Піду, попрощаюсь з батьками моїми, віддам сестрам все, що мені належиться, й назавжди залишусь при Вчителеві. На все! На добре й лихе. І ніколи, ніколи більш не покину Його!

Це було саме так, як думав Леві. А що Реувімові була дорога через Магдалу, відказав:

— Не покину і я Його аж до моєї смерти. І мушу про це сказати неньці! Ходімо разом.

Пішли порожнem: не мали палиці, ні запасних сандалів, ані лепти. Мали лише по великому окрайцеві хліба, що Вчитель чудесно намножив аж на п'ять тисяч люду. І коли вже відміряли чималий шмат дороги, посідали при джерелі, в затишній долинці, порослій густими смоківницями. Леві кусав нествердлий хліб і побожно питав побратима:

— Чи ж коштував ти, Реувіме, колись такого хліба? В ньому — смак усіх найсолідніших овочів, запах всіх найліпших квіток, найдок всіх найкращих страв... Він такий добрий, як передсмак вічного блаженства. Реувіме! Ти ж єв найліпші страви й розумієшся на цьому. Скажи бо, що ж таке є в цьому хлібі?!

— Небесне благословіння, Леві! Погляд Вчителів торкнувся його. Правиця Вчителева благословила його, ломавши...

І не договорив: міцний удар в голову звалив його, як підрубану деревину. І для Леві примерк біль світ від здоровенного стосуна: гострий біль протяг голову, а кров залила всі дальші почування. Коли приятелі прийшли до пам'яті, була глуха ніч. А що не можна було в них щось украсти, то пограбовано їм лише недоїдки чудодійного хліба. В найближчому ж селі, куди ледве доплентались, дізна-

лись, що в пройдених ними горах розпаношився з своєю бандою страшний розбішака .Варавва — страховище всієї околиці.

*

Не повернулись до Вчителя ні Реувім, ні Леві. Треба було або ж дочекатись, поки Варавва з своїми шуліками перейде на інше місце, або ж — ще ліпше радила Левина мати — почекати, коли знову Ісус завітає в околиці Магдали. Таки ж мусить Він прийти на свято до Єрусалиму. Отже, тоді вони й підуть за Ним, бо ж піти в Єрусалим, це — одна річ, а блукати горами — річ інша!

Таж перебувати постійно в Єрусалимі було трохи інакше, як ходити селами в супроводі Вчителя. Не можна було існувати, «як птиці небесні». Але, коли вони шукали праці чи заробітку, відповідь для них була все та сама:

— Нема. Ну, почекайте, може по святах.

Від цієї відповіді й бурчання в шлунках Реувімові та Леві пригасло світло Божого сонця. Ніби перебували на Ріках Вавилонських, а не в «Святому Місті». Щоденним хлібом стала їм безнадія, за напій мали зростаючу розпуку. А така страва не відсвіжувала. Залишалось: жебрати або красти. Таж, коли стало найприкріше, доля усміхнулась. Через одного земляка пощастило їм достукатись до підручного Каїфового домоуправителя. І було це не абияке щастя, бо ж у первосвященика Каїфи слуги мали що їсти-пити, а від всяких прохачів та відвідувачів перепадав і свіжий гріш. Працею не морили, бо челяді було аж надто, головно — для репрезентації та варти. Треба було тільки стежити за всім і бути напоготові до несподіваного наказу. Слуги здебільшого лише сиділи, очікуючи розпорядження, в день під розлогою оливою, в холодочку, а ввечері коло веселого багаття, яке запалювали, коли з росою падала на землю прикра прохолода, що зростала попліч з пітьмою.

В тім сталім дозвіллі була праця лише для язиків. А що слуги належали духовному достойникові — найбільше було мови про храмові події. Часто згадувалось і про Назарейського Пророка, який безстрашно відважився йти проти Каїфи, потужних книжників та багатирів фарисеїв.

Першого дня, коли почув те наймення Леві, почав був надхненно розповідати про чудо свого сцілення, та земляк-опікун суворо його зацитъкав. А «щоб не вийшло чогось через дурня», попрохав підручного домоуправителя послати Леві кудись з двору, бодай на гірські винниці. При відході ж порадив:

— Якщо тобі, свате, смакує тутешній хлібець, то про Галилеянина помовчуй. Ми всі — у самих гріхах, ні закону, ні святого письма не тямимо, то де вже нам розумітись на чудесах пророків. Розумієш? Ото ж бо є!

А що Леві тепер не бачив Реувіма, на винниці ж часто говорили про Галилеянина зле та й Левину галилейську вимову не рідко висмівали, швидко блідла згадка про подію, про яку в завчених висловах, мов від когось переказану, колись раз-по-раз розповідав Леві. Навіть якось похитнулася певність, чи дійсно Ісус врятував його від тієї страшної немочі? Чув бо, як раз сам домоуправитель розповідав, що священики видають посвідки про одужання з прокази тим, які мали лише звичайнісенькі чиряки. Коли ж прочув, що у Реувіма відібрали ту священицьку посвідку і загрозили, що виженуть з служби, хоч і з важким серцем, а все ж таки «страху ради» спалив свою на багатті. І тоді заломились крила духу, що підносили вгору до високого, великого, вселюдського, всесвітнього. Натомість у загаслій душі запанували дрібні щоденні обрахунки та наймитська готовість виконувати накази хлібодарця...

Навіть звістка про тріумфальний вхід Раббі в Єрусалим не піднесла духово Леві. Навпаки: відчув якусь гіркість, ніби чимсь ошуканий, відчув, ніби йому стерпла душа, мов змерзлий гад, не маючи сили напружитись. А коли все ж таки від переказів про стихійне «Осанна», про нестримну екстазу має почало ніби розігрівати Левину душу, вийшов наказ челяді Каїфовій та Анніній чекати в преторії — в тім ненависнім місці римської влади. Було тут люду, як риби в сітях при багатім улові: ні повернутись, ні спертись, ні прикуцнути. Ноги аж пухли від стояння, в голові гуло від спеки, спрагле горло сичало. Не ставало сили чекати.

А коли каламутний погляд Леві впав у вибалущені осстані очі Реувіма, враз над всіма думками запанувала досада й злість.

— Через Нього ж тут люди гинуть!... І правда, коли кажуть, що як же Він міг врятувати чужих, коли не було в Нього сили врятувати себе самого! Хіба таки й справді дав себе зв'язати Месія? Та ще на те, щоб судили Його погани-римляни?!... Он, як ловили Варавву, так він мало не два десятки люда потовк. Дехто вже й на тім світі. Та й з багатирями він довго не розмовляв, потужною рукою оступався за гноблених, хоч може деколи й вчинив кривду, так...

На білому мармурі підвищення, де засідала римська влада, розцвіли світляними квітами вістря вояцьких списів.

Заблищали шоломи, мечі. На повищенні з'явилась біла прокураторова тога й у повній тиші пролунав рівний, певний і байдужий голос:

— Так, кого вам відпустити на свята ваші: вашого Царя, Ісуса, чи розбішаку Варавву? . . .

З кількох місць почулись несміливі голоси:

— Варавву!

— Варавву! — раптом вигукнув і ввесь натовп, — і гукав та кричав усе те саме.

Леві глянув на Реувіма й по рухах його губів зрозумів, що й він гукав за Варавву.

На мить йому міцно стиснулося серце болем, соромом і досадою. Відчув ще раз міцного стусана Вараввіного, але неначе щось заломилось в душі, а гадючкою проскочила у розпаленім мозку думка:

— А куди ж ми тоді поспішали?! Коли б не до Ісуса, то й не натрапили б на Вараввіні кулаки . . . Все через Ньюго . . . — і, повний злости, він заплюшив очі та зойкнув щосили:

— Вара-а-вву! . . .

Не пізнав свого голосу, але вив далі, в спільній тон з цілим натовпом:

— Варавву! . . .

НА ЛАЗАРЕВІМ ХУТОРІ

Коли апостол Петро, не бачучи світу, повернув від Гробу до Витанії, — в долинах уже лежали глибокі тіні. Лише по верхах далекого моавського узгір'я виблискували останні дотики вгасаючого дня. На Лазаревім хуторі не було ні звичайного, щоденного руху, ні невпинної — від зорі до зорі — праці, що в її темпі бувало чутно не примус чи необхідність, а щиру потребу, конечність — лише з любови до неї.

Хтось помалу пройшов дерев'яними сходами на наддашки, що трималися на вирізуваних кедрових стовпах. Відчинились двері й крізь них вилетів приглушений, безбарвний голос Марти, а потім заколихався в повітрі солодкаво-гіркий аромат бальзамів. Дбайлива господиня, що перед кількома днями клопоталась про вечерю Вчителеві, тепер готувала мирру та різні живиці для намашення Його Тіла.

— «Лише переллємо... бо — заходить субота... Потім... — вловив Петро, й двері зачинились.

Тяжкою хodoю, ніби тільки що вставши по довгій хоробі, перейшов апостол на плисковатий дах, де так часто сиділось до глибокої ночі, слухаючи Вчителевих навчань. Сперся на невисокі поручні і стерп у задумі. Нечув, як з долини злітали вгору рвучкі звуки сухого Лазаревого кашлю. Не спостеріг, що в брамі засунули засуви. Дивився, як вузенька смужка світла затремтіла, витягнулась на піску доріжки й, рисуючи рухливі кривульки, зникла в домі, — і не бачив.

Все давила тиша, не подібна ні на сон, ні на спокій. Все сповнилось мовчанням пустки, з якої вирвано душу, само життя...

Петро зідхнув і немов проکинувся з мертвої байдужості. Відігнав від себе жахливі видіння, що невпинно вставали перед очима, як сонне маріння. Закинув голову назад і загубив погляд в безмісячнім темнім небі. Раптом з чорної бані зірвалась блискуча зірка. Зачеркнула вогненним віхтем півнеба й зникла, втягнувши за собою в півтьму і свій слід.

Такою ж блискучою зіркою пролетіла чомусь у Петровій думці згадка не про щойно пережитий жах, а про спокійні колишні слова Учителеві про двох синів різної поваги. Один: — «Не зроблю!» — й зробив, другий: — «Зроблю!» — й не виконав обіцянки. Чому ж Учитель не сказав про третій гурт людей, тих, що дотримують те, що сказали? Бо ж ці обидва однаково не дотримали слова, а говорили лише так, на вітер. Чому ж? . . .

Таж, як пароксизм фізичного болю, що затихає лише на мить, щоб незабаром налетіти з ще більшою силою, стисло серце й думку пережите, чого ні забути, ні вигоїти не можна до смерти. Знов перед очима встала, як виразна дійсність, минула ніч у Каїфовому дворі, як став він біля варти, заморожений внутрішнім холодом. Вже не було надії врятувати Вчителя. Не було. Але ж Він ще був живий . . .

Петро сковав обличчя в долоні. Пальці вп'ялися в кучеряве, просивіле волосся. Похитав головою з боку на бік у припливі нестерпного страждання.

— «Не знаю Його!»

Це ж він сказав. Він, Петро, повторив тричі, «раніш, — як півень запіяв» лише один раз . . . А вчитель це знав наперед, бачив у його душі ще раніш, ще тоді, як він — «Камінь», «Скеля», він — Петро запевняв:

— «Нехай всі зрадять, я ж душу віддам за Тебе!» . . .

Ах, душу! . . . Як легко обіцяти свою душу, але . . . як важко дотримати маленького слова!

І зненацька здалося Петрові, що лише в цій хвилині зрозумів він, чому тоді Вчитель сказав тільки про двох: того, що обіцяв і не виконав, та того, що відмовився й зробив.

Зрозумів, що звичайна людина не здібна так просто, без зусилля над собою, опанувати навіть власне слово.

*

З тяжкої, гарячкової півдрімоти, — бо ж душу й тіло вщерть виснажили муки останніх днів, — збудив Петра передранішній свіжий вітрець. Щільніше загорнувся плащем, але заснути вже не міг: повіки не хотіли зажмурюватись. Дивився, як зблідле небо всмоктує згасаючі зорі та яснішає, втягаючи в себе їхнє, світло. З пітьми виринали форми, потім народжувались барви. Холодне повітря розтяв пронизливо-розплачливий покрик осла. Оксамитом відповіли йому корови, що й вони хотять пити. Квапливо за斯基глів ретязь біля відер при криниці. Відсунений засув ліниво заскрготовав, увільнюючи замкнену на ніч браму.

Петро знову заплющив очі.

— «Новий день... Знову — жити!... Когось бачити, чути людську мову, комусь відповісти. Про віщо? — коли все втратило ціну й сенс. Жити, коли Вчитель лежить мертвий у гробі. Коли зникла мета життя...»

Заломив руки, аж хруснули пальці, й знову байдуже дивився перед себе. Мимохіть щось прип'яло його увагу: здавалося, що поміж кривими оливами на узгір'ї гаю, в напрямі до шляху майнув смолоскип. Хтось і справді швидко вибрався з вогнем на шлях і поспішав до хутора. Апостол спочатку впізнав, що була то — жінка, а враз по тому також пізнав, і хто саме. Не можна було не піznати червоного, як шліхтована кована мідь, волосся Лазаревої сестри.

Від швидкого бігу воно розпалось по шиї Марії й каскади променистих кучерів, як полум'я, гнались за нею, ладні запалити все зустрічне.

— Що ж могло статись більше за смерть Вчителя? Що могло так збентежити її?

Незмірне, великанське передчуття чудесного підкинуло Петра. Затремтіло серце, затремтіли ноги. Однак метнувся на діл, як хлопчик, перескакуючи по кілька сходинок. За кілька мигів уже був за брамою, а ще за хвилину тримав за руки Марію.

Спочатку не могла добути з себе голосу. Лише повні сліз очі усміхались блаженністю й невимовним щастям. Нарешті видихнула:

— Живий!... Він — живий! Встав із мертвих... Вчитель... Все сталося, як говорив... Встав на третій день, як обіцяв...

Тихі слова стукотіли в Петровій скроні, як удари молотка, що вибивають з криці стовпи іскор. Ці іскри підхоплювали у вогненний вир всі думки й почування. Розум і серце говорили одно:

Ось Той, що справдить всі надії й дотримає всяке слово!...

ГАДАРИН

— І сиклями храмовими, посвятними сиклями єрусалимського храму звеліли римляни заплатити данину! — Абамелек з невимовним обуренням піdnіс руку до неба.

Сефатія й Незіях заслонили собі обличчя. А старий Гасоферет набрав пороху з землі й посипав на свою голову, на знак суму.

Довга мовчанка запанувала на раді старшин гадаринських. Лише здалеку, від озера долітали звуки майстерної пастушої сопілки, перетяті сміхом єгипетських голубів, що обсипали цілу браму маленького, але багатого містечка.

Природа відпочивала в радості й безжурному спокою. Але раді старшини, що засідала біля міської брами, видаєвалось: ось наступають останні дні світу. Що таке доля Содоми й Гомори в порівнянні з лихом, яке впало на їх богобоязливе місто?!

Дійшов до них наказ від ненависної римської влади про нову данину з кмину та гірких трав, які мусять купувати жиди перед святом Пасхи. Аж до Єрусалиму виправляла старшина Абамелека, — чоловіка бувалого в бувальцях, який ще й тому міг найліпше розвідатись про все, що колись був домоуправителем у старшого митника в Ерихоні. Та сумні справи приніс сьогодні Абемелек. Навіть і єрусалимський храм не міг викрутитись від цієї халепи. А що первосвященики вимовлялися браком готівки, то римляни взяли данину самовільно:

— Храмовими сиклями!...

— Останні настають часи! Це я вам кажу: останні! — безрадно бідкався Газабаїл, багатий торгівець щетиною. — Ох, Боже Авраама, Ісаака та Якова...

— Не поможуть нарікання та зойки, — зірвався з місця наймолодший з усіх, орлоносий П'есах. — Повстання!... Ось єдина рада... Потребуємо знов Юди Макавея!...

Та його палкий вигук згас у пригнобленому мовчанні старих.

— О, Ельогім! Чи ж таки ніколи не прийде Месія?! Чи ж очі синів наших і синів синів наших так і замкнуться в пітьмі неволі?! — зідхнув, підвівши виблідлі очі, старий Га-соферет.

— Ох, Месія! Месія! — захитав головою Сефатія. — Так давно обіцюють його нам, що й тяжко вже вірити в правду цієї обіцянки...

— Не говори богозневаги, в гріху народжений! — на-сварив його священик Уза. — Що ти можеш знати про святі таємниці? Хіба ж не чув поголосок, що Месія вже в нашій землі? — Уза надхненно піdnіc очі до неба: — Ось чую... вже кроки його лунають біля нас... Надходить щастя людства і наше!...

В Єрусалимі переказують люди, що вже є аж двох Месій, — махнув рукою Абемелек. — Один ніби хрестить водою на пустині, а другий ходить по містах і селах, розмножує хліби з нічого й годує голоту. Є чутка, що саме іде в наш бік.

— На пустині... водою! — усміхнувся П'есах. — Це ж треба розуміти, як символ: мовляв, тоді прийде Месія, як у пустині буде вода, а хліб родитиме з нічого, з самого бажання.

— Хто знає, — зауважив Незіях. — Хто знає, може з тих двох один є справжній Месія.

— Так... Тож як його пізнати? Тож хто це скаже?

— А на що існуємо ми, священики? — обізвався Уза. — Хіба не пізнаємо його ми з первого слова уст його? Хіба не вгадаємо ми з первого вчинку, що зробить благословенна правиця його?!

Незіях поставив дашком руку над очима й мовчки вказав на хмарку куряви, що знялася на шляху від моря. Далеко ще, прозолочена вечірнім сонцем, здавалося, несе вона якусь легку, променисту звістку радости. Кілька старшин підвелось з місць. Чи не кочовники? А може римські вояки, най би розсілась під ними земля й поглинула б їх з уздром!

За хвильку до брами наблизалися в повному бігу пастухи. Вони бігли з останніх сил, вимахували руками й несамовито кричали. Тож пси, що неслись за ними, розлюченим гавканням заглушали людські голоси.

— Так і є: кочовники!... Грабіж!... — Упало серце в Узи. Він бо мав найбільші на всю околицю свинячі стада.

А тимчасом Базлут, старший пастух його худоби, вже лежав у поросі, біля ніг свого пана.

— Нічим не завинили ми, пане ясний! Нічим — корчився на землі Базлут. — Дияволи увійшли у свиней... Сам Бельзебуб з дітьми і з внуками своїми!

— І... І... і що ж свині? — затрусиався Уза.

— Всі, всі до одної, повних дві тисячі кинулися з скелі в море!... Дві тисячі свиней! Та, які! Вже ось-ось на заріз... О Ельогім! На землі не було ще такого ненастя від всесвітнього потопу!

Голосив Базлуг, бючи чолом в утоптану землю майдану, голосили, як на похороні батьків, всі його помічники й підпаски. Вили пастуші пси.

Але в браму вбігали все нові й нові, не Узові вже, пастухи. Вони кидались навколошки перед старшинами й кричали, що було сил. В тих вигуках можна було вловити окремі слова:

— Забороніть!... Рятуйте!... Він понищить і всі наші свині! Всі свині гадаринські загинуть!... О, горе нам, горе!...

Всі свині гадаринські? Всі свині?...

Все населення міста, що збіглось до брами, було збентежене. Всі свині? Та це жувесь добробут і все майно міста, що панує над неродючими просторами! З давніх давен гадаринці плекали свиней та постачали їх грекам-свиножерам і тим невірним здирщикам-римлянам.

Уза відчув, як в його роті раптом стало цілком сухо. Язык наростиав, мов размочена водою «єрихонська троянда». Але він зробив зусилля й крикнув, як міг:

— Тихо. Най р-р-озповідають, я-як все с-с-талось? — і штовхнув ногою голову раба-свинопаса, що все ще лежав ниць у поросі.

— Ох, світлий наш паночку... Від ранку самого, від ранку вже видко було, що цей день не принесе нічого доброго... Ще на світ не благословилось, як притисся до нас Шемай, біснуватий, що живе в гробищах, той, що має в собі стонадцять бісів. Звідкіль узявся він на нашу бідну голову й почав гасати біля нашого гурту та пирять у свиней камінням...

— Що ж: нема у вас псів? Чи не знайшлося каміння на пращі?

— Ой, світлий паночку наш. Все є, та ж Шемай то був... Легіон бісів у ньому! Хто ж проти нього стане?! І пси бояться, ховаються, виуть...

Він, Базлут, вже був звелів усе стадо свиняче перегнати на інше місце, далі від напасти, таж не вчинив це відразу,

а коли погнались за свиньми підпаски, аж — гульк! — О, лиxo: йде той Пророк Галилейський, кілька учнів з ним і сила-силенная люду.

— А що ж, як правду гомонять люди, що він і біснуватих сціляє? Тож може й Шемай побіжить за ним і нас залишить у спокою? — помислив я. — І, справді, як лише углядів Пророка Шемай, так і помчав до нього. Прибіг, вклонився та як не закричить . . .

Все більше темніло обличчя Узове. Від охів, зідхання та співчуття вірних ще дужче зростала в серці досада . . А він же думав, що й справді може бути Месія . . Такий, що руйнує добробут цілого міста за-ради одного біснуватого дурня?

Хіба Пророк може чинити людям достойним . . .

Але старий Гасоферет вивів його з задуми:

— Дивися . . . Слухай!

Від моря пливло радісне гудіння натовпу. Кришталевими нотами виривались з того шуму прозорі, дзвінкі голоси:

— Осанна! Осанна!

Перед Узою стояв схвильований вартівник міської брами:

— Пророк Галилейський . . . З учнями . . . Несе благословіння Гадар . . . — і раптом урвав.

Очі старшого священика немов би прошили його чорними блискавками.

— Чого радіеш, блазню? Замкнуть браму! Поставити збільшену варту!

Священик оглянув заціканих пастухів, оторопілій натовп, засмучених старшин і простяг руку, вказуючи пальцем на П'есаха. Потім помислив і сказав:

— Той, кому байдуже до праці й добробуту вбогих, працюючих людей — не пророк. Підіть всі назустріч. Мені бо, священикові, не випадає виходити назустріч всім мандрівним пророкам. Просіть його, щоб зволив оминути тихе наше місто, де, хоч і живуть грішні люди, але не покарані Господом ні проказою, ні сліпотою. Тут нема кого сціляти . . .

— Таж говорять, що то — Месія! — озвався з натовпу несміливий голос.

— Хто це сказав? — грізно гукнув Уза. — Може ти навчатимеш священиків? — іронічно запитав він у просторін. — Замкнуть браму — і . . . всі — по хатах! Ми надто недостойні, щоб приймати пророків!

ПОКЛИК

Хто порахує, в який уже раз жебрак Рехум іще та й ще повторював своє оповідання про те, як уздоровив його Ісус із Назарету?

— Сидів я, як завжди, в двох перегонах від міста, край дороги. Аж чую: суне юрба. Гукають Осанну сину Давидовому... Питаюся: що воно? — Ісус — говорять — з Назарету. Той, що з роду Давидового... що мертвих воскрешає, сліпим повертає зір... Гм... сліпим... Чув я про Нього,чував і раніш. Як би й не чути?!... Але ж ось, тепер... ну, неначе мене щось у саме серце штовхнуло. Як не закричу я щосили:

— Ісусе, Сину Давидів, змилуйся надо мною!

Та й кричу, та й кричу... вже не міг спинитись...

Довкола уздоровленого сліпця все тіснішим колом збивався натовп. Притримуючи порожню амфору, положену на рамено боком, заслухана дівчина не помічала, як перекупка Зебуда притискує її аж на столик міняйли Масфара. А той, і сам заслухавшись, забув про свої гроші, що вже ось-ось, від іще одного струсу стола, розточаться в куряви вулиці.

Все в Єрихоні, що мало вуха, знало про повернений чудом зір жебракові, знало й про те, що Пророк-Чудодій наближається до Єрихону. Верховіття пальм, що від них і саме місто зветься «містом пальм», вітали здалеку перші святого Пророка. Хитаючи віялами широких листів, вклонялись Йому, кидаючи під ноги прозоро-сині килими тіневих візерунків. Жінки виносили з домів хворих дітей. З подвір'їв спішно несли на ряднах або й з ліжком недужих, калік, умираючих. Зігнута впоперек, всім знана бабуся Едіда, що вже багато літ не могла випростатись, — сперта на дві короткі палиці, поквапливо совгала назустріч Учителеві.

Дужі діти веселою хмарою непосидючих пташок, з вигуками й верещанням перебігали вулицею. Нарешті, не марнуючи часу, завели гру: коли одна лава співала веселої, — друга пританцювала; коли ж танцюристи заводили сумної, — перша лава вдавала, що плаче.

А Рехум все розповідав. Тепер говорив про багатиря Мататію, того, що звуть його «праведним», бо ж ізмалку дотримує усіх приписів Закону.

— Дотримує!... А от же, й не пішов за Вчителем... — казав Рехум в схвилюванні, й раптом обома руками затулив собі очі.

— Що, що тобі? Знов не бачиш? — вхопив його за плече продавець очерету на стріли.

— Та де?! — закрутів жебрак головою. — Бачу світло! І світ у славі Його, немов цар Соломон у вінці променистому... І барва очам моїм усміхається, як лука, квітками весняними вкрита. Тільки ж усе здається мені, що від нині нічого й нікого не повинна душа моя бачити, крім Того, хто мене уздоровив! — надхненно підніс угору обидві руки Рехум.

— Але-ле! — знизала плечима Зебуда, — й додала переконливо:

— То тобі з радощів, сину!... Ум за rozum заходить...

— Стривай, стара!... А чому ж не пішов з Раббі Мататія? — допитувався продавець очерету.

Рехум оглянувся, а погляд його впав на невелику, оглядну, кремезну постать митника Закхея, що неначе вся дихала добробутом та задоволенням. Закхей нічого не питався, не виявляв збільшеної цікавости, тільки, стоячи здалеку, дивився. Його живі карі очі немов були освітлені червонавими воїнами зсередини. Не мішався до життя натовпу, тільки дивився на юрбу й тішився, бачучи, як рухливо та яскраво в проміннях сонця метушаться люди. Приємно було й те, що ось знову, як за колишні прадавні часи, на землі діються чуда, а він — Закхей — може чути про них від самовидців, і навіть сам колись може побачити диво. Гарна річ — життя... — ткала думка казкову м'яку запону. І за тією запоною зникали неестетичні прояви життя, ті, що на них не любив звертати уваги Закхей. Було йому досить тільки того світу, який давав приємність. А про той — інший, — що існував іще десь, — він намагався не згадувати та най-докладніш забути.

Рехум зауважив той «чужий» митників погляд. Підсвідомо відчув, що відмежовувало того, обсипаного дарами й ласкамі долі, випасеного чоловіка від них, скривдженіх дітей вулиці, пасинків життя. Вмить зникло світло надхненої радості й мов чорною хмарою затемнилось наростаючою заздрістю. Нестримно закортіло вразити, зганьбити того маєтного, задоволеного життям «грішника».

— Чому не пішов? Та тому, що Мататія — багач! — відповів Рехум, навмисне підвищеним голосом. — Тому, що, як говорить сам святий Раббі, тяжко покинути статки та достатки навіть і для Царства Божого... навіть і задля науки Вчителя з Назарету, що розплющує очі сліпородженим...

— «Ось тобі, думний Закхею, маеш!... Ото, не лізь до голоти та вуличного сміття!» — додав у думці Рехум, і з облегченням голосно зідхнув.

Закхей глянув на нього й відійшов так само мовчки, як мовчки дивився на пожвавлений натовп.

— «Для тих, що бігають босоніж, чиста й ціла одіж — вже провина її образа», — подумав без роздратовання, хоч і відчув, що Рехумів натяк належався йому. «Як це дивно: всі ці люди народились у тому ж таки місті, говорили між собою тією ж самою мовою, в дитинстві грались разом, як брати, мали одні думки й інтереси, жили однаковим способом. А от, праця, завзяття й воля до ліпшого винесла його, Закхея, над ними... I вже вони — ворожі до нього. Йому ж, — чужі, як... самаряни чи філістимляни... Але — що йому, зрештою, до того всього?! Своєю силою й розумом він досяг, що тепер — у повнім цвіті літ може жити, як хоче, в фізичній і духовій розкоші. Нещастя оминають його, та й він сам уміє не допускати до свого серця терпкости. Навіть смерть не діткнулась холодом жалю й утрати до його душі: батьки повмирали, коли ще він не розумів жаху смерти, а тому й не жалів за ними, навіть не відчув, що їх йому бракувало. Ах, красна річ — життя!...

Закхей був самітний, не шукав ні приятелів, ні друзів. Не мав і дружини... Прив'язаність — корінь страждань» — спокійно посміхаючись, відказував, коли дивувались його самітності.

— Самота?!... В ній — моя сила й моя радість. Я не маю потреби ні про кого дбати, не маю страху когось дорогого втратити, коли нікого не хочу мати на помешканні в своєму серці. I не потребуватиму! Я сам собі пан, й ніхто нікуди не може повести мене. Нікуди й ніколи... Вільніше жити!...

Повільно йшов затіненою стороною вулиці до свого залишного дому, де звичаєм, перейнятим від переможців — римлян, назбирав багато різних гарних, незвичайних речей, творів мистецтва, знання, науки. Hi, не люди, тільки ліпші їхні твори та природа могли бавити його й заповнити щляхетними інтересами прогалини вільного часу. Тут був його власний «світ», для якого він був центром і сонцем.

Мріяв: ось зараз сяде в саду, під розлогим фіговником, тим, що віти його перевісились через мур, на майдан, а з другого боку купаються в красному Закхеєвому басейні. Освіжить текучою водою зарошені ноги й під муркотіння водограю читатиме свою улюблену «Книгу мудrosti Соломонової». Вона бо одна вміє правдиво показати марність речей життя цього, несталість та кволість поваги людської, а особливо — жіночої.

Цілком заспокоєний після неприємного, надто близького дотику до юрби, він аж додав трохи кроку. Тож зненацька табун дітвори спинив його. З шаленими вигуками хлоп'ята летіли вздовж вулиці. Більші ламали, де можна, зелені галузки й, вимахуючи ними, гукали щосили:

— Осанна! ... Оса-анна Сину Давидовому! ...

За дітьми, прорвавши загату буденних обов'язків, лився нестримний людський потік. Нові струмочки долучались донього з базарів, майданів, бічних завулків і домів.

Цей новий, несподіваний акорд піднесення й неспокою відбився дисонансом в душі Закхея. Ще дужче схотілось посмакувати радості свого відокремлення від чужої йому юрби, почути свою вищість у свідомості, що він — «не та-кий» і «не з тих». Але що крики натовпу зірвались знову, як ураган, Закхей оглянувся:

— «Надхнення натовпу перед «його Пророком» мусить виливатись у шалених і неестетичних формах» — усміхнувся поблажливо й півпогірдливо. «А все таки цікаво: що може відчути при тих несамовитих вигуках сам Пророк?»

Цікаво ... Дійсно, — та зацікавленість витяглась, як кіт на сонці, але зникла, як хмарка в блакиті.

Ось, нарешті, брама Закхеєвого дому. Тут, під садом, має пройти натовп із Пророком. Тут бо, на громадськім майдані, криниця з найліпшою в Єрихоні водою. А чого ж більш потребує подорожній, як кристалевої води, що освіжує спалені уста та припорощену спекою й утомою думку?!

От, уже Закхеєва рука на улюблений книзі. Немов на-вмисне чіпляються його думки глибокі цитати про приятелів та любов. Але ж і вигуки та гамір з вулиці настирливо вдираються в запашну тишу його душевного саду.

Поклав сувій на широкі поручні мармурової лави, підівся й підійшов до стіни, де фіговник підпер ії своїм грубим стовбуром. Закхей сперся на дерево й задивився вздовж вулиці. Було видно далеко, майже до міської брами, бо ця частина саду, на асирійський взірець, була на штучно насипаному горбкові.

Дітвора вже збивала куряву по цей бік кам'яної брами. Ось з-під неї виткнулось двоє сивобородих. Вони спиняли дітей, щось їм говорили, вказували набік руками: щоб відійшла з дороги малеча. Але широкий, білий рукав крилом майнув у повітрі, ліг на плече сивобородого. Висока біла Постать випливла з прозоро-синього холодку брами й простягла дітям обидві руці.

Чорні, ясні, рудаво-каштанові головки замиготіли в золотих порошинках куряви, збитих десятками прудких дитячих ніг. Тепер уже не поважні громадяни міста, а вони — ці галасливі діти — вводили Вчителя на площа, вимахуючи в тріумфальнім поході цілим лісом великих галузок.

І раптом Закхей почув, як безпідставно-радісно захвилювалось його певне серце. Несподівано пролетіло в голові сплюханим птахом:

— Як міг той Мататея не піти за Ним, коли Він покликав?!

Й непереможно, пекуче захотілось побачити Раббі з Назарету. Побачити зблизька Того, хто робить чуда єдиним словом. Єдиним словом зміняє відвічну природу ...

Погляд Закхеїв покірно побіг до Вчителя. Саме за рогом зникла група дітей, а потім — і біла Постать. Але це тільки так здалося: ось в синім затінку пальм, вся блакитна, Вона майнула знову ...

Перші хвилі людського потоку влились на майдан.

— Осанна! Осанна! — як дим кадил, здіймалося до сонця, танучи в блакиті.

Закхей вхопився за галузь філовника й, не думаючи над тим, що робить, піdnіс на руках своє важке тіло й втягся в рясну корону дерева. Намацав ногою віти й вдерся вище. Умостився на двох сплетених галузях, цілковито схований за широким, блискучим листом.

— Добра це була думка, — одягти сьогодні брунатну, як стовбур дерева, одежу! — по-дитячому просто заграло світляною хмаркою в душі. А далі вже укладалось само собою:

— А от же! Й побачу Його, близько-близько!

Думав і розправляв перед собою тоненькі галузочки та рівняв листя, щоб виглядали з них тільки самі очі.

— А Раббі й не підозріватиме, що старший митник Єрихону, не гірш за горобця, примостиився на дереві, тільки щоб глянути на Нього. Хі-Хі!

Дрібним, радісним сміхом, як у далекому дитинстві, затремтіло серце, мов блискуче-рябенький нашерх на срібній поверхні тихого озера.

Ось уже Вчитель і біля криниці. Так, спинився. Підносить чарівну голову. Сліпучим сяйвом обливає йому сонце темне, як темний мед, волосся. А очі!... Куди ж дивляться вони так угору? Закхей і собі на хвильку піdnіс угору свої. Не міг повірити, що цей погляд скеровано на нього, того самого Закхея, що перед хвилею уявляв себе «центром і сонцем свого світу», а тепер почував себе, мов маленька, безтурботна дитина. Чи ж він народився знову?!...

І раптом вчув голос, від якого забреніла ніколи досі неизнаним щастям вся його істота. «Впізнав» цей солодкий голос, ніколи раніш нечувши. І, хоч не розібрав слів, відчув непереможний Його поклик, і зрозумів: від цієї хвилі починається для нього — митника Закхея — нове життя. М'яке сяйво, що не осліплює очей, послалось перед ним безкрайм шляхом у вічність, де мережкотить Велика Мета. В той єдиний зламок секунди, що Вчителів погляд спинився на ньому, і мов теплими руками взяв його серце, пролетіла Закхеєвою уявою «мудрість віку цього», й здалось йому, що він пережив цілі століття...

Не зліз, як годилось поважному мужеві, а камінем упав з фіговника, щоб відчинити браму дому й свого серця Тому, хто захотів увійти в них.

ДРАХМА

— Так, друже мій! Як помолишся в цьому храмі Соломоновим, то душа наповниться світлом небесним, а милосердя херувимськими крилами підносить серце понад землею. — Фарисей Йора рухом руки попрощався з приятелем своїм Йосією й почав роздавати милостиню жебракам і калікам, що довгим шиком стояли під храмовою стіною. Не поспішаючи, набирав він у жменю з гаманця дрібні монетки, а, роздавши витягнені, щоразу трусив капшуком, щоб перевідчитись, що він ще не порожній.

При кожному такому дзеленченні прохожі оглядались на фарисея, жебраки ж виспівували йому хвалу й випрошували благословіння. А він ішов помалу, не підносячи очей, з лагідним виразом обличчя, маючи в душі, здавалося, тільки саму хвалу Божу, а перед очима та в серці — тільки саме милосердя. Грішного світу з його гамором та рухом він не помічав, не чув, не бачив. А тому й, не затримуючись, пройшов поуз чималого гурту людей, не звертаючи на нього уваги. А в тому людському гурті, в осередку, коло спокійного ослика стояв вщерть зденервований осляр і вигукував на повну пащеку:

— Що я знаю? Я щось знаю? І навіщо мені знати?... Я тільки хочу, щоб мені заплатили за мою чесну працю. А хто тепер мені заплатить? Хто?

І, жестикулюючи, як малпа перед самим обличчям купця, що під святынею продавав офірні голуби для багатших та зголоднілі горобці для вбогих, не знать, в який раз, повторював своє розпучливе питання.

Дві жінки заможнього вигляду підійшли до гуртка й осляр відразу перевів на них свою увагу:

— Може ці достойні пані її бачили? Оту чужу жінку, що її він сюди привіз? Вона ж таки пішла просто-простісенько до храму. Пішла по цих сходах! Ці пані могли її бачити в жіночому переділі!... Це ж вона була та, що попрохала його, Ішохаю, сина Шимрії, осляра з-під вежі Антонії, щоб він доглянув дитини. Дитина є! Ось вона, ось!...

Осяр розштовхав людей коло себе й указав на дівчинку, що мала років з п'ять. Вона затулила личко руками й утомлено хлипала.

— Дитина є! — все гукав Ішохая. — А чужої жінки немає! Немає також і платні, яку Ішохая чесно заробив!

Чоловіки розпитувались подробиць, жіноцтво розглядало дівчатко, намагаючись довідатися її наймення.

— Ну, то най ця дитина сама шукає свою матір! — Прийшов до остаточного висновку осляр, не знайшовши охочого платити за невідому жінку. — Чого я маю втрачати й далі свій заробіток? Чи може я повинен бути нянькою чужим дітям? З яких радощів? — і, не оглянувшись на дівчинку, Ішохая оперезав бичем свого ослика й вийшов з ним з кола цікавих.

За ним відійшла й більшість тих, що стояли в гурті. Залишилось кілька душ.

— Може б узяти її на час, поки знайдеться мати? — промовила молода жінка до старої, яку підтримувала під лікоть.

— Але, що ти мовиш, доню! У тебе ж своїх п'ятеро! Ходім.

Пішли, зідхаючи над нинішньою добою й твердими серцями жіноцтва.

Поклавши прикрашену перстенями руку на голівку дитини, сумним поглядом огорнула її багата вдова Рахель, племінниця первосвященика. Трьох синів поховала вона й наповнювала своє життя лише ділами милосердя та молитвами. Погладила мокре личко дівчинки й мовчки поклала їй за пазуху маленький гаманець. Хотіла щось промовити, але, побачивши, що вулицею йде «розвідка Маріям», жінка веселого життя, Рахель заслонила завоєм обличчя й відійшла.

Площа спорожніла. Залишився тільки купець офірних горобців та довгоносі Сара, що продавала муку і сіль на менші офіри. Несміливо з-поза рамен Сари виглядала вбога вдова Діна, поденщиця з винниць. Була вбога й така нещаслива в життю, що ледве щось розпочинала, ледве до чого доторкалась — все їй враз розпадалось і сходило на нівець. Сусідки склали прислів'я:

— «Не ведеться, як Діні», або: — «Нещаслива, як та Діна».

Не стара, але така зів'яла, що не можна було вгадати, чи їй двадцять п'ять, чи й повних сорок літ. Діна журливим поглядом дивилася, як один по одному всі цікаві відходять

від бідної дівчинки. Але, що гурток рідшав, то більше набирала сміливости Діна. Нарешті, вона зробила крок, ще другий, цілком висунулась з-поза Сари й, схиливши над дівчинкою, обняла її й притисла до грудей.

— За одежею, Діно! — гукнув їй храмовий слуга, що дивився байдуже на всю подію, чекаючи, коли вийдуть люди з храму й він зможе його замкнути.

Поденщіця підвела голову.

— Кажу ж тобі: пані Рахель поклали їй гаманець за одежину. Витягни, то щось і тобі припаде, як віддаси його в офіру Храмові на сиріт.

Обличчям робітниці сковзнула рожева хвиля. Трохи за-вагавшись, Діна взяла у дівчинки гаманець і, не заглянувши до нього, положила на поставець продавцеві голубів:

— Якщо там вистачить, то дай пару голубів на офіру, — а, звернувшись до храмового слуги, додала: — Віддай це на офіру очищення за дитину. Буду їй за матір, як що не знайдеться рідна.

Стара Сара піднесла руки вгору:

— Чи ж це видано? І хто таке бачив? Ти, божевільна Діно... тобі ж і самій нема що їсти!

А купець з голубами, полічивши гроші, покрутів головою:

— Властиво, тут всього хіба що на півтора голубів. Може б ти, небого, взяла горобців?... Ну?... Ну, то най вже буде щось і від мене, — і, сковавши капщучок, він передав храмовому слузі двійку найменших голуб'ят.

*

Відколи Діна прийняла за свою маленьку Яель, нещастя відступилося від неї, немов скінчилася ніч, а почався день. Майже раз-у-раз мала працю. Майже ніхто не затримував заробленої платні. Негоди немов не існували в світі. На торзі встигала накупити найдешевше й добре, без ошуканства. Навіть повернули борг, а відомий скнара й лиходій віддав колись давно зароблені нею гроші. Вдовиця, що була по маківку заборжена, швидко вирівняла старі борги й почала розживатись.

По Яель ніхто не зголосувався, так залишилась пріймачка «за свою». Була здорова, весела й притульна. Співала й гралася з іншими дітьми на вулиці, поки «Мама-Діна» була на праці. За те, коли над вечір углядить Яель вдову десь на самому кінці вулиці, — кидає все й вітром гонить назустріч. Діна підхопить її в обійми та в поцілунках, і пестощах обое спішать до хатини.

Бачучи, що Єгова «вибачив гріхи бездітній» та дарував їй дитину й свою милість, пом'якшали й усі сусідки. То одна, то друга затримувались на вулиці, щоб обмінятись кількома словами з удовицею. А там, дивись, котрась принесе курчатко.

— На забавку дитині!

Інша — суконку, ще добру, але малу на її дітей. Та — корчик оливи, а та мірку муки чи й десяток яєчок.

Одного дня Діна ствердила неймовірну річ: вона не тільки не мала ані лепти боргу, а ще й тримала в руці десять срібних драхм. Довго міркувала й радилась з Яель: чи складати далі, аж поки назбирає на козу, чи вже тепер накупити різного краму й сісти на торзі...

Та не сплять злі духи. Нещастя не пустинею ходить, лише поміж людьми. Часами повертає воно й до тих, кого ніби вже зовсім покинуло.

У п'ятницю, саме на торг вибиралась Діна, купити риби, щоб, як Бог звелів, суботу справити, а Яель причепилася до неї:

— Візьми й візьми мене з собою!

Любило дівчатко на торгу на ягняток дивитись та крутилось поміж горами овочів, що принесла цьогорічна багата осінь. Але Діна з тривогою оглядала малій почервонілі оченята й не хотіла вести її на запорошений майдан.

— Ні, донечко! Сьогодні не можна. Я тобі принесу запашної масти на очки й чорних дактилів, що як мед солодкі.

Яель плакала, час утікав, а Діна ніяк не могла втихомирити дитини.

— Ну, так от що: на тобі оцю драхму. Сьогодні грайся нею цілий день, а позавтра підемо вкупі й ти сама купиш і сама платитимеш старій Маасі, що продає медівники.

Нарешті взялася за клямку дверей, аж на порозі заступили їй вихід чужі люди: митник і з ним двоє вояків немов виросли з землі.

— Чом не платиш, жінко, податків? Ще й за минулий рік, та й за позаминулий...

Яка ж може бути суперечка з паном від мита та вояками? Ні прохання, ні слізози їм не дошкуляють. Забрали в неї дев'ять драхм. Тих близкучих дев'ять монеток, що в темному Діниному існуванні засвітились були, мов ясні зорі прийдешнього добробуту.

Не пішла Діна по рибу й по масть, а подалася просто на винницю. Увечері ж оглянула все своє майно: трошечки

муки, лише на виміток, на дні баньки тоненький шар оливи, кілька цибулин і десята драхма, що її дала була погратись Яелі. Але ж, де є та монетка? Дитина злякалась страшних відвідин і цілком забула, куди саме засунула ту останню драхму.

Діна перевернула до гори дном всю свою мазанку: монетка пішла під землю.

— Ах, бідна ж, бідна твоя голівонька, — примовляли перед дверима сусідки. І як же ти, необачна, не поховала грошей! Аж десять драхм забрали погани!

— Не десять, лише дев'ять. Але ж де та десята? Немов Йонова велериба її проковтнула. Дитино моя, і куди ж ти її заховала?!

Де що в хаті було, надвір повинела, всі закутки пальцями промацала й з каганцем у руці обдивилась на кожну ямку в долівці. Нарешті, аж пізнього вечора, таки знайшла у попелі під причілком, де її Яель уткнула.

Немов знайшла скарби володарки південної, так зраділа вдовиця знайденій драхмі. Вибігла на вулицю, метнулась по сусідах. «Ви, що боїтесь Господа, вихваляйте Його. Не гидує Він і не гордує бідним у злиднях, й не відвертає лиця свого від нього» ...

І Мельхола, жінка теслі, що, на одвірок спершилась, стояла; і Ноематкаля, що з Мельхолою про весілля Юдитки, ковалівни, розповідали, що аж десять дівчат з світильниками назустріч вийти мають, й інші сусідки, що вже вечерю подали й вільну хвильку мали, — всі свою працю кинули й вибігли послухати Діни.

— Сусідоњки, рибоњки! Найшла ж я, знайшла, свою драхму знайшла. Ось вона, ось.

— Сховай же ти її, горличко, на щастя.

— Але! Шкляні кільця в уші собі купи. Це ж так гарно! Коштують саме одну драхму.

— Йошуа має дуже гарнесенькі в своїй крамниці кільця й сережки ...

— Дитині купи солодощів. Ти ж бо ту драхму немов на вулиці знайшла!

Правда, правда! Таки ж була згубила її начисто! ...

Замислилась Діна, нічого не відповіла на добре ради. Чого б тільки не купила? Всього ж бо в хаті бракує ...

*

Тієї суботи Діна вийшла з храму остання, провадючи за ручку Яель. Перечекала, поки відійшли всі сусідки, почекала, поки спустів храм. Оглянулась ще й ще: чи не дивиться

хтось? Побачила лише в затінку сикомори напроти храму кілька рибалок з Генезарету, що оточували молодого Рабbi Назаретського. Він, красний і світлий, схиливши, щось креслив ціпком на запорошенні землі, а учні уважно слухали.

Діна мерщій простягла руку й вкинула знайдену драхму до скарбонки, що висіла при вході в храм:

— Господи! Прийми в подяку за всі милости та за всю ласку Твою. Не погидуй, Господи, Ти, що даєш, відбираєш і повертаєш знову!...

Обернулась і побачила простягнену білу-білу руку Вчителя Назаретського. І та рука, така біла, що ніби від неї йшли проміння світла, — здалося Діні, — благословила її та її щиру офіру, що дала від вбогости своєї.

СПОВІДЬ

— . . . Гріхи відпускає, неначе владу й над самим милосердцям Всемогутнього має в своїх руках! І навіть не запи-тається, які ж саме були ті гріхи, при яких обставинах були поповнені, чи грішник щиро жалує й чи твердо вирішив знову в той гріх не впасти . . .

Фарисей Еліят оглянув довірочно раду найближчих однодумців первосвященика Йосипа Каїфи й затримав очі на сонному, блідому, немов білим лоєм налитому обличчі Анни. На хвилину тиша запанувала в таємній первосвящениковій «кімнаті малих нарад». Анна не підносив обрезкливі повік, лише беззвучно поворушив губами, немов би пережовував щось, чого ніяк не міг проковтнути.

— Чи ж чувана це річ: відпускати гріхи, не вимагаючи від грішника, щоб той аж до пороху скилив обличчя своє, принизився перед волею Господною та визнав себе відверто найнегіднішим з негідних?! — тремтів обуренням Еліятів голос.

— Я не знаю, чи для розгрішення конечне пониження й самопониження . . . А особливо, як це здебільшого буває; — не щире, лише . . .

Еліят різко обернувся на спокійний голос Никодима, нібіто доброго садукея, але знаного, однак, з того, що приймає й деякі звичаї римські, читає й грішні твори поганських мудреців та на кожну справу має власну думку.

Стрункий, бадьорий, наймолодший з усіх Каїфових радників Нікодим більше скидався на араба з пустині, як на єрусалимського жида. На його красному, мов вирізленому, обличчі, просвічував ледве помітний усміх, захований під чорним блискучим вусом.

— Тож скажи мені, Еліяте, — спокійно продовжував Никодим до фарисея, призвичаеного промовляти без дискусії, чи справді важніше є визнати свої провини, удаючи підлу покору, і враз, ще на порозі храму знати, що зараз до них повернешся, чи мовчки зобов'язатися не повторювати гріха, й дійсно його не повторити? Нас тут не чують вуха невтаємничених в Закон. Тож ми можемо . . .

— Лише мовчки думати про такі, незгідні з непомильним Законом речі, але й у цім покої не висловлюватись про це, — рівним, ніби мертвим голосом перервав Никодима Анна й піdnіс важкі повіки. Його маленькі гострі очі блиснули чорними іскрами.

Каїфа також простяг до промовця руку, щоб спинити його дальші слова, і проказав:

— Так чи інакше, але це тема не на сьогодні. Треба поквапитись. Мусимо впіймати на гарячому того пророка, що ось уже два роки підбурює народ. Треба поважних фактів, щоб ставити його прилюдно перед синедріон.

— А синедріон вже най знайде його вину . . .

— І осудить . . . — додав чи то іронічно, «чи зі смутком Никодим, не підносючи голови.

— І осудить . . . притакнув Каїфа. — Як осудить кожного, хто сперечатиметься з Законом.

— Де тепер саме перебуває той Ісус? — повернув голову до Еліята Анна.

— Напевне сказати не можу, бо ж вінувесь час переходить з місця на місце. Але, гадаю, не далі десь, як у двох трьох перегонах від Єрусалиму. Бо ж сьогодні опівдні бачили його учнів у місті.

— Хто бачив?

— Митник Еримаф брав з них податки. Заплатили доброю монетою, яку нібіто знайшли в рибі.

— І чому оте «нібіто»? — з терпкістю запитав Никодим, але ніхто йому не відповів.

— Хіба ж Еримаф — наш?

— Наш, чи не наш, я того напевне сказати не можу, але ж напевне скажу, що Еримаф ніколи не збреше. Людина побожна і чесна на дивовижу, дарма що митник. За те його вважають за дивака, — знову озвався Никодим.

— Ну, за дивака його вважають тому, що він пнеться давати приклади янгольського життя на землі, — глузливо скривив уста Еліят.

— Судиш за грішність, знов судиш за праведність, — напів з жалем, напів з докором похитав головою Никодим і повернувся до вікна.

— Бо ж нема праведних перед лицем Господа, — відрубав фарисей. — І янголи перед Ним не устояли в чистоті; деякі й упали. Воля Його скидає й сяючі зорі з неба . . .

— Так, так, — тихо, немов для себе, відказав, не обертаючись Никодим. — Ми знаємо Бога лише такого, що карає, нищить і мститься . . .

І знову рада не почула його немилого зауваження.

— Так я кажу, — промовив по павзі Анна, — що час поспішати, а тому треба негайно приставити певних і розумних та спритних людей, щоб доглядали кожного кроку Ісуса Назарейського та пильнували кожного його слова. Ми й так занадто вже довго затягали . . .

*

Тремтячою рукою замикав двері своєї домівки Еримаф. Незрозумілий неспокій опанував його чисту душу. Відчував, ніби порохом з вулиці припорошило її, а тимчасом не міг пригадати, від чого саме почуває цілий вечір таку терпкість. Згадував увесь минулий день. Трьом згодився поочекати з даниною, бо ж таки вони справді не мали чим платити. Одній вдові позичив з власних грошей на заплату. Кільком дбайливо перевірив їхні платіжі й одному повернув перебір. За старого Сафатію ходив клопотатись у судді, й суддя признав хибу.

Еримаф згадував одного по одному всіх тих, що з ними мав сьогодні діло, немов повторював крок за кроком пройдений день.

Що ж злого зробив сьогодні, що відчуває такий гніт на душі?! . . . Так тяжко йти стежкою праведною, так тяжко врятуватись від пасток спокусителя! . . . Що ж бо, Господи, він сьогодні учинив лихого, аж потемніла його душа?! . . .

Світляною росою заблищала думка: згадав радісно про святого Божого Пророка з Назарету. Цé ж Ісус говорив про верблюда, якому тяжко просунутись крізь вузеньку хвірточку, званою «вухом голки», що нею пропускали вночі спіznених прихожих до міста. Але світло, що осяяло Еримафову душу при згадці про Ісуса, враз укрилося тінню, бо ж згадав, як приймав сьогодні від учнів Його чудесно знайдену данину і розповів кільком про це диво. І навіщо він казав про те кожному? А головне, Мардохаєві, прихвостневі Еліятовому? Як же не згадав відразу, що Еліят однодумець Каїфи, якому Вчитель, мов сіль в оці?! . . .

Ці думки прийшли Еримафові в голову, коли він уже наблизався до храму, куди ходив щоденно з сумерком дня. Храм був порожній, тьм'яно освітлений. Еримаф занурився в святкову тишу й, заповнений виром побожних думок, не здав, чи поринає він в безмежність Вічного, чи в безсмертність власної душі — частинки того Вічного.

З молитової екстази повернули його до буденного життя досить голосні слова, промовлені близько нього. У лункій тиші величних склепінь величного храму звучали вони повно

й соковито, розколисані тремтячими вібраціями луни, що відбивалась від високих стін святині, в які вдарялись, мов розплескані хвилі прибою. Митник не міг не чути їх навіть проти власної волі. Молитовний настрій відлетів геть. Еримаф піdnіc спущену на груди голову й враз пізнав голос Еліятів.

Фарисей стояв посеред храму в проміннях центрального світильника, немов облитий ясним світлом, що струмилося по його пишній одежі. Він кілька разів погірдливо поглянув на покірливу постать митника, й той вигляд покори налив його серце почуттям своєї вищості. Бо ж він, Еліят, напевне не має причини так упокорюватись, тому що він не сповняє такого обов'язку, як здирання податків, що понижує людську гідність, не має такого звуженого круга інтересів, які всі обертаються лише довкола грошей, рахунків, суперечок, лайок, ошуканства та крутійства... Звісно, наслухавшись за день стільки прокльонів та лайки за своє здирство, скільки сам налякав та ошукав платників, мусить отакий мізерний митник,увесь вкритий порохом та гріхами, впасти на плити святині, не сміючи очей підвести вгору! Тимчасом його, Еліятоvi дні, цілком наповнені лише Святым Законом, науковою про речі Божі, дбайливістю про збереження Божих заповітів. Це життя вже само по собі очищує його душу, наповнює вдячністю до Господа, якого він майже бачить у високостях!

— Ох, Всемогутній! Дякую тобі, що я не такий, як інші люди... Здирники, неправедні... як от хоч би і цей митник...

Еримаф чув кожне слово. Таж з глибини його душі випливали інші слова й покривали фарисейські.

«Блаженні ті, що плачуть... Блаженні спрагнені правди»...

І, схиливши голову мало не до самих плит, промовив у серці своєму:

— Господи! Ти чуєш, що говорить про мене чоловік цей. Це — чиста правда! Негідний я, здирник і неправедний... Таж будь милостив до мене, грішного!...

НА МОРІ ГАЛИЛЕЙСЬКІМ

Андрій щераз обернув линву й затяг на вузол, потім по-лою плаща обтер собі руки.

— Дяка Всемогутньому, що вже закінчив цей день, — промовив утомлено. — Коли б мав зазнати щераз такого дня, мабуть би волів не народитись.

Яків Заведеїв сумно похитав головою:

— Ніколи я не сподівався, що знайдеться така рука, що піднесеться на Пророка Господнього... Боже, Боже!...

— В'язничні слуги оповідали, що тетрарх дуже не хотів. Ніби довго переконував, умовляв, майже пів царства віддавав тій Єзавелі беззаконній. Таж сказано: — «Ліпше жити в землі пустинній, як із жінкою лихою». Ото ж бо й е.

— Петре!

Петро не чув. Спершись на стерно, він важко замислився.

— Не руш. Втомився Петро, відпровадив бо Вчителя аж в пустиню, на місця, де навчав Іван.

— Любив Іvana Вчитель, любив!

— Ще б пак! Хлоп'ятами як були, бавилися вкупі на Захаріїних пасовиськах...

А знаєте, браття! Маємо замало хліба, — оглядав провіянт Андрій.

— А риби й зовсім обмаль. Можна б вийти на часинку в море? — озвавсь Пилип.

— Петре!

Петро струснув головою й насилу підвівся.

— По рибу?... Про мене. Тільки ж нічого з того не буде, — говорив далі, дивлячись на темніючі хвилі Галилейського моря. — Інакше, як морем, ніхто не відважувався називати це велетенське озеро. — Вітер дужчає. Ніч буде чорна, як сум.

Але Андрій підтримав Пилипа:

— Та що ж нам боятись, що нас трохи погойдає? Не первина. Ось, як вийдемо на широке, то вже там покажеться. Бо ж в запасі, кажуть, нема нічого.

— І на запас треба, ѿ добре було б мати щось на продаж, — додав Яків. — Говорив Юда, що має порожній гаманець: вийшли нам гроші вже перед кількома днями.

— Щось від учора не видно Юди? Де він блукає?

— В Витанії. Міркує з немічним Лазарем над пророцтвами, поки Лазарева сестра приготує для нас крупів, муки та оливи.

— Господарна та Марта, ѿ милосердна. То вся околиця знає, — спокійно сказав Тадей, що ввесь час мовчав. — А нам би треба довідатись, чи добре господарить у нас Юда?

З хвилину всі мовчки поралися у човні, готовчи снасть до відходу.

Питалася служниця тієї сиро-фенікіянки, отієї вдови, — озвавсь Натанал, — чи не маємо риби?

— Якої це, — спітався, ласково усміхаючись, молодий Тома. — Отієї, що має молоських псів?

— Та її ж, — притакнув Симон Зилот. — А чого ти всміхаєшся, Томо?

— Згадав, як тоді Вчитель, дивлючись на її гарних псів, відказав тій пишній ідолянці, що просила сцілити доньку: — «Не личить відбирати хліб дітям і кидати пса!»

— Але ж і вона знала, що відповісти. Дарма що пишна, а відказала лагідніше за найпокірливіших. Пригадуєш, що й пси їдять крихти, падаючі з столу літей?

— Добре! — сказав Марко. — Далебі, добре! Як зловимо, понесем їй риби.

— Задурно! — сказав кучерявий Тома. — Най має за ті «крихти» . . . Човен відплівав . . .

*

Вправлене Петрове око не помилилось: цієї ночі годі було щось зловити. Та замислений і занурений сам у себе Петро не журився ловами. Він голосно зідхнув і запитав:

— Чи ѿ вам, браття, як от мені: коли нема Вчителя, немов хтось всю силу з мене вийняв. Ні до чого стаю. А сьогодні — ѿ поготів. Ох Іване, Іване! Бідний! . . . «Кому повім печаль мою?»

Вітер все дужчав. Раз-за-разом налітав на човен і білимі грудьми бив у високий облавок. Андрій зрезигновано потяг сіті в човен.

— Мабуть вже перейшла третя сторожа, — сказав він з досадою. — Треба вертатися з нічим.

Раптом човен затремтів, здригнувся ѿ ліг на бік, майже черкаючи по воді облавком. Тома, що керував вітрилом, скрикнув. Тоді Петро, кинувши сіті, з зручністю, якої тяж-

ко було сподіватись від його віку, перескочив банки й, опинившись попліч Томи, одним рухом зібгав у жменю кінці линв.

Човен враз став. Полотно забубоніло, набравши повні груди вітру й човен легко майнув розбурханим морем, немов підметений гордим крилом вітрила. Та незабаром човен крутнувся мов сполоснений кінь, а потім зарився носом у воду. Восьмеро людей, що були в ньому, напнули всі свої сили проти своїх ворогів: вітру і хвиль. Були вже всі зморені, а берег ще ледве позначався. Аж зненацька десь на обрії замаячіло зеленаве світло.

Не було це народження нового дня, не були це й огні на березі. Сріблясте, трохи зеленаве, трохи блакитне — не йшло воно ні з неба, ні від землі: була ясна імла посеред чорного моря, що швидко більщала, яснішала й широким промінням лилась на оскаженілі хвилі. І в тім дивнім сяйві рибалки всі заразом побачили людську сильвету, що швидко наближалася до них. Плащ розкиданий вітром, волосся тріпотіло, мов крила, але ж постать посувалась, мов пливла рівною стежкою, що творилася для неї поміж хвильми, які, ніби змовившись, шалено зриваючись від човна й летіли до йдучого, ніби хотіли поглинути його. Але, не докотившись кілька кроків, вони слухняно слались у ніг ясної постаті, такої знайомої рибалкам.

Всі вони закам'яніли в захопленні, пізнавши Вчителя, що поспішав до них, йдучи рівною стежкою морської поверхні, поміж гривасті хвилі човна учнів, що зненацька знерухоміло.

— Привид? — тихо спитав Тома в Андрія.

Тимчасом Петро, втративши владу над собою, загукав щосили:

— Вчителю! Якщо це Ти, звели мені йти до Тебе! — й гарячковим рухом почав розмотувати свій довгий пас, але, не розмотавши, вискочив з човна, йому бо вчулось, що голос Вчителя промовив.

— Іди!

Той любий голос мов змив усі розплачливі думи Петрові. Близкість Ісуса закрила море, зняла з душі рвучкий біль над страшною долею Йоана, відсунула кудись набік увесь реальний світ. Петро бачив лише Його одного й усвідомлював собі лише одно: Учитель — тут і кличе його до Себе.

Перед очима здивованих до краю учнів Петро швидко пішов по воді, мов по не цілком просохлих м'яких луках. Обидві постаті наблизялися одна до одної.

Зненацька спадаюча хвиля лизнула розмотаний Петрів пас і змила його в море. Петро зробив рух рукою, щоб вхопити тканину й разом опритомнів з екстази. Тепер тільки побачив, що стоїть на рівній водяній стежці, посеред розгойданих хвиль. Відчув під босими ногами незвичайну пружність води. І почуття, що серед знайомої природи, серед знаних явищ відбувається щось небувале, щось протиприродне, раптом затривожило його — застукотіло йому в серці.

— Чи ж це можливо?... — ворухнулось у стерплому мозку, й раніш, як оформилася думка, Петро почав поринати в морську безодню. Встиг лише простягти вперед тремтіячі руки й застогнав:

— Господи! Рятуй мене!...

Заплюшив очі, омліваючи жахом і досадою від свідомості своєї слабости. Немов крізь запону смерти, що вже заслонила йому життя, вчув лагідно картаючий солодкий голос:

— Чого ж злякався, маловірний?

Легесенький дотик пальців відчув на своїх змозолених руках і вже ступав попліч Учителя до човна.

Бліде світло на сході посидало свій перший усміх новому дню. Втомлений вітер лягав спати. На обрії жовтою смужкою манив берег.

Петрові очі зустрінулись з Вчителевим поглядом. Не мав сили ні на якийсь найменший рух, ані на слово. Але вся його істота кричала:

— Вірую, Господи! Ти єси дійсно Месія і справжній Син Божий!...

НА ГОРІ

Петро лише махнув рукою:

— Казав уже!... Так що ж, Якове, ти зробиш з Учителем? Говорив я й про те, що Ірод шукає Його: почув бо про останнє розмноження хліба під Витсаїдою. Я Його так благав, щоб пожалів Себе і нас та не йшов на таку небезпеку. Це ж бо може бути й смерть!...

— Та й не помогли твої благання?! Вчитель же так тебе любить! — піdnіс голову Іван.

— Любить!... Знаю, що любить. Та ж дивна мені Його любов!... Сказав лише: — «Відійди від мене, сатано, бо спокушаєш мене». Про людське, говорить, ти все думаєш... Про людське!... А як же мені не думати про людське, коли ж всі ми — люди... Лише люди, а не янголи.

Петро зажурено поклав сиву голову на натруджені руки, якими обіймав свої коліна.

Іван та Яків мовчали. Вони, як і Петро, відчували, що Вчителеві вороги все щільніше обплітають їх сіткою лукавих пасток. Передчуття чогось грізного, неминучого пригнічувало учнів. Часами не могли молитись, коли Вчитель відходив з ними на самотні скелі та урвиська, щоб в тихості та далеко від юрби відпочинути в молитві. Як хмари, що мають вибухнути громовицею, наростиав неспокій у їх серцях. Стерпла в пригніченні душа чекала, як принишка природа очікує хуртовини.

А довкола все було повне такого досконалого спокою. Гори підносили свої лисі голови до прозорого неба, а різкі на деннім свіtlі контури стрімких скель, притемнені вечірніми тінями, немов зливались з легкими й такими ж прозорими, як і самі гори, хмаринками.

Втомлені довгою ходою Яків та Іван поснули, спершились на каміння. Петро розплутав розпорощене реміння сандалів і розтирав набряклі в котниках ноги. Він знов, що слід скористати з нагоди та підкріпитись сном, але ж заснути не міг. Боліло й пекло, що Вчитель немов навмисне не хоче зважати на небезпеку. Петро вірив — і це ще перед кіль-

кома днями щирим криком вирвалось з глибини його душі: — «Вірю, Вчителю, що Ти єси Син Божий», — вірив цілком і ладний був своїм життям посвідчити свою праву віру в дійсного обіцянного Месію. Але... чи ж не сам Він часто повторює, що Він — людина, що Він — «Син Чоловічий»?! Навіщо ж тоді нехтувати людськими способами обачності? Ліпше ж не наражатись на ворожість синедріону первосвящеників, як от, наприклад, уникнув непорозуміння з владою, коли Його провокували цезарським зображенням на динарі! То чому ж тепер не податись до Тиру чи Сидону, де теж є люди, яким також треба слова Божого, але ж які байдужі до суперечок жидівського священства?!...

Думки нагонили одна одну, як хвилі, зливались до купи, набігаючи, як хвилі ж, на тверду скелю Вчителевого слова, що «повинно статись написане пророками». Ці хвилі почали вколисувати Петра. Здавалось, ніби він чує, як вони синіють і стають прохололі, немов морські. Ось підносяться у високості, розбігаються в далечінь, розкочуються в безкраю безконечність. За мить, коротку, як мжик ока, перебігло йому думкою:

— Я ж уже з волі Вчителя йшов по воді... Може оце тепер Він кличе мене до Себе цим небесним простором?

Відчув солодку блаженність і широко розтулив очі. Раптом всім тілом відкинувся назад, захоплений, здивований й цілковито вирваний з реальної дійсности. Бо ж в кількох кроках від нього й товаришів, в авреолі сліпучого світла, яка переходила в сяючі каскади золотисто-рожевих променів, стояв високо над землею повний Божеського спокою улюблений Вчитель. По боках Його, так само в повітрі, схилились до нього дві постаті. Більш серцем, як розумом, впізнав Петро пророків. Здавалось, всі троє розмовляли. Але Ісус дивився на пророків: Вчителів погляд поринав у безконечність. І Його променисте лице, як кілька злучених докути сонць, і одежда, біліша за сяючий на гірських верховинах сніг, — були такі неземні, такі незвичайні, що один погляд на цей Вчителів образ давав найповніше блаженство, як здійснення найвищої мрії. Петро знав, що ніколи й ніщо в житті не може викликати вдруге таких переживань, які були в нього в цей мент. І всією своєю силою забажав затримати це щастя, примусити стати час, щоб був нерухомий, як уритий в землю камінь. Він високо підніс руки й, впавши навколошки, гукнув на повний голос з самого серця:

— Вчителю! Як добре нам тут! Поставимо три намети...
Один — Тобі, один — Мойсеєві, один — Іллі... — й не мав
більше слів.

Ісус перевів очі додолу й глянув на нього. Тінь усміху —
лагідного, повного любови й ласки, перебігла Його устами.
Усміхнувся, як усміхається батько на наївну дитячу ви-
гадку...

А довкола вже наростала світляна хмара й голос, подіб-
ний до звуків грому, пролунав ущелинами, долинами, го-
рами...

Петро впав на обличчя.

І коли вже учні цілком отямились, Петро міркував
мовчки. Здавалося йому, що не той величний Божий голос,
не те надземне світло, навіть не те почуття блаженности
кинуло його до ніг Вчителя. Упав він у повній покорі
й у свідомості своєї слабости, бо ж зрозумів, що аж надто
людською була його думка, а ніщо людське, навіть і най-
більша блаженність, не може стояти навіки на одному місці
нерухомо. Лише в небі, у Богові Єдиному може дух люд-
ський злитись з вічністю. І про це благав, упавши на облич-
чя, будучий намісник Христа на землі...

В РІЗДВЯНУ НІЧ

— Таж тільки до скелі... до Магариної скелі!... Мамо, пусти!

Іхеведь не чула жалібного жебраючого голосу синка. Сперлась головою на руки й важким, мертвим поглядом дивилась перед себе в чорну кам'яну стіну. Не бачила дотліваючого жару, ні тремтячих тіней, що химерно підстрибували перед її очима по кам'яних виступах її тимчасового житла — дикої гірської печери.

— Мамо!... Я ж бо лише гляну на каравани! — тяг своєї малий. — Варавва казав: там такі дивовижні їздці... Ма-а-мо! Всі — в золоті, з повною зброєю...

— Мамо!... Й верблюди самі білі... В гостину до нашого пана-володаря з усіх країв їдуть... Мамо, пусти: я тільки подивлю-у-сь...

— Цить мені! — нарешті, гукнула збуджена мати. Ані пари з рота. Сказала: не озивайся до мене, й мовчи. Та спи!

Помітила жар, присипала його попелом, ще й накрила зверху надщербленим горнятком. Тіні повтікали з стін, печера присіла — немов стала менша й нижча, неначе стулилась роззвялена передтим паща. В пітьмі озивалось тихе, ображене хлипання, що приглушувалось легеньким воркотанням гірського потока десь у глибоких щілинах печери.

Іхеведь прислухалась трохи, потім натягla на голову покривало й відслонила тяжку вовняну тканину, що затуляла вхід до яскині. Глянула обережно, зробила несміливий крок, ще другий — і спустила за собою заслону.

Срібно-блакитний серпанок ночі обгорнув молодицю гострою прохолodoю. Місяць був у повні, й що ясніше було світло на небі, то глибшою пітьмою заливали соковиті тіні гостряки скель, ущелини, вузькі стежечки в сріблястій зелені оливових гаїв, за якими дрімали білі кубики тихого Вифлеему. Ні подиху вітру, ні руху живої істоти. Лише здалеку долітало мелянхолійне мереживо кількох гармонійних флейт, часами срібною стъожечкою туди вплутувались голоски дзвіночків, що були оздoboю подорожніх ослів, час-

— Чуєш?! — прошепотіла дитині, — ти нічого не бачив. Розуміеш? Ані пари з рота, бо ж... витягну тебе зі шкіри! Облуплю, як помаранчу...

Не було важко зрозуміти, що трапилася якась велика небезпека, коли й поважний тато опинився в такому ж самому положенню, як нераз буває й він: учинив щось, чого ніяк не можна було робити. За те має бути покараний... І хоч слова матері були страшні, то проте дуже кортіло знати: що саме сталося і чим усе скінчиться? Але спитати боявся, бачив, що мати біла, як крейда, й дивиться у вогонь спокійним поглядом. Тоді ліпше її не зачіпати!... Вона ж бо ніколи не бреше!... Але ж Іхеведь помішала в горщику й у печері запахло свіжим кулішем...

— Мамо! Їсти!

Тільки махнула кописткою, як із-під запони вихилились дві голови в шоломах. За ними в місячному сяйві, мов свічки, блиснули гостряки списів. Хлопець аж сів на своєму лігві, не розуміючи діялогу, що почався між одним з вояків і мамою.

— Де чоловік? — запитав по-сирійському римлянин.

— Пішов до міста, — байдуже відповіла Іхеведь, мішаючи куліш. — До Вифлеєму.

Було неймовірно дивно: адже ж тато вернувся, а мама очевидно бреше...

— А хто увійшов сюди перед хвилиною?

Жінка знизала плечима:

— А я знаю? Може я виходила, — й недбало підкинула хмизу в багаття.

Гість дав знак і в печеру вмить увійшло ще кілька вояків, які швидко почали обшукувати житло. Раптом старший відчув, що хтось ззаду обережно смикнув його за піхву меча. Обернувся різко й зустрівся поглядом з близкучими жаринками чорних оченят. Хлопчисько ще не встиг відтягнути руки, якою доторкався вперше в житті до «справжнього», а не дерев'яного меча.

М'який вираз сковзнув по обличчю вояка.

— А ти хто такий, громадянине? — запитався жартома.

— Я? — Юда... Ієгуда бен Шимон, — з гідністю відповів хлопчисько, а подумавши, ще додав: з Керіоту. У нас там виздихали всі вівці...

— Чи бач!... А де ж твій тато, громадянине?

Юда не так побачив, як відчув, що його проколов близкучий материн погляд, й мовчки спустив голову, але ж легесенько гладив шкіряну піхву меча.

Тоді вояк сів біля нього на бадилля й заговорив лагідно:

— Ти так гарно себе виявив, що я гадав, ніби ти все знаєш. А от бачу: цього ти не відаєш. А я знаю: твій батько пішов до пастухів і принесе тобі козячого сиру.

Хлопець призирливо бринькнув губами:

— Пхе! На що мені сир? Ми позавчора й учора їли печене ягня!

Іхеведь зробила крок до хлопця. Та старший показав на неї воякам очима, й ті враз вивели її з печери.

— А отже! Кажу ж тобі, — шукав якоїсь думки вояк, — кажу ж тобі, що він принесе тобі сиру. А за той менший килим, що батько носив до Вифлеєму ...

Хлопець хитро прижмурився:

— Ой, і ти, пане, не знаєш багато! ... Або знаєш саму неправду.

— Як, неправду? — сперечався вояк. — Це правда ...

— А отже й ні, — засміявся Юда. — Ні, бо ...

— Бо що? — погладив хлопчика по головці, — бо що?

Юда мотнув кучерями й відскочив набік:

— Бо те, що коли б ти знав правду, то знав би, що менших килимів у нас давно вже нема. А великий тато продав у Єрусалимі. От що — правда!

— Про великий килим я й без тебе знаю добре, — чіплявся далі вояк, — а також знаю й те, що твій батько спочатку пішов до Вифлеєму, а відтіль уже піде до пастухів, у гори.

— Те-те-те! — сміявся Юда. — Нічого ти не знаєш! Та в тебе мабуть і коня нема! — стрибнула козою хлопчикова думка.

— Як, нема?! Ще й який велетенський! Ось підемо вдолину, так я ще й тебе на ньому повезу, хоч трохи!

— Невже? — підбіг до вояка Юда. — Повези!

— Так не можна ж, бо ти й сам не підеш, сумно розклав гість руками. — Як же ти лишиш житло вночі без мужа? От, коли б батько був вдома, ну, тоді — ясна річ... Почекай но, хай уже вдруге, як вернеться...

Юда став напроти, заклав руки за спину й рішуче оповістив:

— Я можу йти й зараз!

— Тобто, як? — протяг гість. — Адже ж батько твій ще далеко.

Юда мовчки покрутів головою, роззвив уже рота, та раптом прикусив дрібними хижими зубами долішню губу.

Але поглядом вказав на запхану камінням щілину за своїм лігвом...

За хвилину вояки в'язали руки Шимонові.

Юда гірко плакав, уткнувшись у руку замурзаним обличчям і, відвернувшись від стіни, злісно відкинув бosoю ногою срібну блискучу монетку, яку дав йому вояк «на потішенння». В потішення не вірив: добре пам'ятав материну обіцянку, що вона витрусить його зі шкіри.

Та Іхеведь не збиралась бити грішного сина. Вона кинулась на вояків, що в'язали Шимона, штовхала й била, кусала їм руки, видираючи чоловіка, аж поки її не відкинули на каміння. Тоді кричала, не тямлючи себе, лише одно:

— Не дайся! Не дайся, Шимоне!

Але розгублений, за одну мить постарілий, закривальний і обдертий Шимон не був здібний опиратися. Каламутними очима, що були немов затягнені павутиною, він востаннє глянув на побиту жінку й байдуже поволікся за вартою.

Тоді Іхеведь, виборсавшись з шипшини, впала навколошки й, простягши руки до неба, закляла смертельним прокляттям світ, себе, вояків, а найбільше свого єдиного сина.

— Чом не здох ти, потворо, раніш, як родився?! Ти, разо, що приніс нам у житло злодійство, на смерть віддав за гроші рідного батька! А бодай же ти завісився, добра не зазнавши! Най лусне твоє черево й випадуть твої нутро-щі... Най зрадницьким найменням твоїм кленуть люди, аж доки стоятиме світ...

Десь вдолині зачулося пирхання коней і бряжчання зброї. Слабо застогнав Шимон, якого, мабуть, в'язали до коня...

Іхеведь напружила всі сили й з розбігу кинулась сторчоголів у прірву, на дні якої пінився та клекотав у сяйві ча-рівної зорі рвучкий потік...

«ДЛЯ СПРАВИ»

Яків указав рухом голови на матір:

— Ще саме тоді, як Учитель мав одійти в пустиню, — наша мати прохала, щоб ми — тобто я й брат — сиділи біля Нього праворуч і ліворуч, як настане вже Його царство. Ще й ти тоді...

Заведеїха поправила гніт каганця і піднесла від рибальських сітей своє зморщене обличчя. Глиця ж в її руках безпомилково перебирала «очка» неводу.

— Я дійсно, прохала... Хіба ж я не мати синам своїм? — зідхнула Соломія. І чи ж вони за так-собі покинули рибальство? Таж заробіток мали певний, як широко золото! Сам бачиш: хлопці спритні, дужі, як леви!... Ми — старі батьки — нічого не знали й не відали: тільки продати влови... Було й на прожиток, було й про чорний день, і безмаєтному було з чого дати... Було, кажу. А от, нині: старий батько сам з хвилями змагається. І в таку хуртовину... А царство те... очікуване — ох! — коли то воно надійде?!...

Говорила — ніби не глицю, а власні думки протягала мереживом сіті. Не сумірно довга тінь рибальчиної жінки то скорочувалась, то витягалась, на низькій стелі. Немов захвилювався дух незадоволення, викликаний наріканнями.

— От, тому ж і я кажу: далі вже так тягти не можна! — перервав мову господині гість — Юда з Каріоту. — Не хоче Равві виступити відверто? Тож треба Його приневолити, поки ще в людях живе надхнення після розмноження хлібів та риб, коли всі кругом раз-у-раз бачать чудесні сцілення. Чого ж зволікати? Таж в Єрусалимі — всього пів легії римлян, а три тисячі самарян, всі як один — на перший заклик вхопляться за зброю...

— Самарян... Чи ж воно годиться, щоб руками поганів... — почав Іван. Але Юда труснув розкуйовдженими, як з мосяжу навиненими, кучерями:

— А, чом — ні? Що ж: самаряни — не «ближні» наші? — кинув з посмішкою. — Мало їх вихваляє Учитель? Гак і нехай ляжуть за справу насамперед. Рвучким рухом пригладив кучері й сягнув рукою до запоясної торбинки, що

рисіла обіч з каламарем, як носили мандрівні скриби. В Каріоті знали всі, що Юда ніколи не був скрибом й усіма ремеслами погорджував однаково. Але мав чималий дар слова, мовою міг запалити серця слухачів, що їх скрізь шукав, потребуючи завжди спільників на спротив римлянам або на протести проти священиків і фарисеїв. З останніми ж і відверто виступав на диспути, немов дійсно вчений скриб, тому й намагався мати вигляд — книжника.

Брязкаючи монетами в торбі, при сліпому каганчикові вишикував потрібні до записування таблички — диптихони.

— Найпевніші ватажки — ось тут: всі в мене зазначені. Кожного знаю особисто.

Гість і його товариші підступили до світильника й схилили докути свої голови над диптихоном.

Соломія відсунула направлені сіті, підсмикнула вгору приполи довгої синьої туніки, притягла пас і почала розпалювати вогонь. Вже був час готувати вечерю, що цього разу мала бути святкова. На один бо день лише завітали сьогодні до Заведеєвої оселі обидва Соломіїні сини, маючи трохи часу, поки Равві перебував на молитві в самоті.

Юда поставив світилку на перевернений догори денцем горщик на верхній полиці мисника.

— Скільки разів нагадував Учитель: — «Став світло високо, щоб освітлювало всю хату й тих, що входять до неї», — й обернувся до Якова: — Ну, скажи сам: кому й навіщо потрібно витрачати дорогоцінний час між каміннями по пустелях, коли треба, не гаючись, щоб не було запізно, проявити себе рішучим вчинком?!... Не розумію тих вагань... Або-або! Тому й кажу завжди: треба твердо ступати по цій твердій землі!... Не розумію!...

Юда почав ходити вздовж хати...

— Але ж в тих самітних молитвах на безлюдді, як сам знаєш, Учитель набирає сил, — лагідно відізвався Іван.

— І відпочиває. Духом відпочиває, — додав Яків.

Шкварчання розігрітої оліви, що вже закипала на вогні, приглушило Яковові слова. Хатою розходився смачний запах свіжо всмаженої риби та розтертого з гіркими травами часнику. Тихий стук знадвору приневолив усіх обернутися до дверей.

— Учитель! — радісно зірвався Іван і зробив крок до виходу.

— Та де! — знизав плечима Юда. — Раніш, як за десять днів, і не чекай. У двері з подувом вітру впхало з темряви невелику постать парубка.

— А! Це — Селів... Фадея! — Входь, входь, синку! — ласкаво привітала сусідського сина Соломія. — Що нам скажеш?

— ... хліб або два... позичити... — проривались хлопцеві слова крізь шкварчання оливи. Гість прийшов... А мати... ще позавчора відійшла в Єрихон... до тітки.

— Рада б дати, юначе! — зірвалась, мов птах до лету й заметушилась по хаті Соломіїна тінь, розтрощуючи доброзичливі слова. — Дати — дам, таж тільки печеного не маю! — піднесла полотняну прикривку з дерев'яної діжі:

— Поглянь но сам, синку: тільки що заквасила. Старий, бач, риби ловить, то й не пекла про себе. А синочки ж мої... чи ж то я чекала такої радості? — прийшли щойно перед обідом, сьогодні. Тож я мерщій напекла підпопельників. Хочеш підпопельного? Свіжесенькі коржі, дивись! — виймала з-під переверненої миски печені в попелі підгорілі коржі та вигинала їх у пальцях.

Хлопець мовчки притакнув головою.

— То й добре. А щоб не драли горлянки, помастимо їх, — продовжувала Соломія, кладучи на кожного коржа шматок смаженої риби. — Бери, синку, та споживайте на здоров'ячко. Гість бо в дім — то ж Боже благословіння в хату... А вже, як ті гости — рідні сини, то їм — соколикам...

— Річ ясна, й ціле царство Месії радо мати віддала б — трохи іронічно відізвався Юда до Заведеїхи й голосно гукнув на хлопця, що вже відхилив двері, але не виходив, ніби ще щось пригадував: — А ти, хлопче, не напускай нам у хату злих духів з ночі. Бач: мало не загасили каганця, скажені! Зачини двері.

Фадая раптом побілів, як молоко, хряпнув дверима й, вирячивши чорні очі, що загорілись, мов свічки, з жахом дивився на Юду. Зблілі губи розтулились, а з кутків хлопцевого рота запухирчилась піна.

— Аби ж до гурагану встиг повернутись на берег старий! — зідхнула Заведеїха. — Так, що ще скажеш, сину... й урвала.

Згадка про злих духів перестрашила Фадаю. З пронизливим, несамовитим криком жбурнув від себе Соломіїні подарунки, впав обличчям на підлогу й почав корчитись у нападі «чорної немочі». Тіло його вигнулось луком, руки й ноги товклись об долівку.

Юда відскочив до печі, немов від скаженого пса. Бачив різних недужих, бо силу-силенну приводили й приносали їх до Вчителя. Але ж — дужий і міцний силач Юда не міг

звикнути до вияву людських страждань і потворностей. Не почував до каліцтва чи хвороби співчуття, лише огиду або жах. Іван і Яків кинулись до Фадаї, щоб підвести його. Соломія вхопила з жердки темний плащ і накрила всього хлопця, мовчки вкупі з синами перенесла немічного на складені під стіною солом'яні мати-постіль Заведеевої родини.

Хлопчина враз утих і лежав, мов мертвий. Таж нові удари забубоніли в двері. То старий Села — сусід вчув і крізь виття вітру знаний Фадаїв виклик. Похапцем привітавши, він приклякнув до сина, уважно оглядав обличчя й обмачував ціле тіло.

— Ще ж дяка Богові Авраама, Ісаака та Якова: на цей раз неначе ніде не поранився... й не потовкся! — Зідхнув з полекшею, але враз почав нарікати: — О, Шаддай! Скільки вже, скільки разів кидав Фадаю той дух лихий — дух німий і глухий — і у воду, і в огонь, щоб йому заподіяти смерть! Скільки, скільки... Чому — кажу: глухий і німий? Таж бо не слухає жодних заклинань і наговорів!... Навіть бо й у храмі єрусалимському священикові, що його заклиниав, не схотів назвати наймення свого!

— А чом же ти, сусідо, не приведеш свого хлопця до нашого Равві? — тихо спитав Іван.

Села махнув рукою.

— Хм... чом?! Таж — хитроці диявольські! Коли Равві близько, Фадая здоровісенький, жвавий, бадьорий, як усі хлопці. Навіть і місячна повня йому не шкодить. Скільки разів ходив він по римзах, як привид, і на вартовій вежі був, і в Єрусалимі на міську браму видирається. А як захворіє, нема близько Вчителя. Де ти його візьмеш? — І знецінка Села вхопив край Іванового рукава й поцілував його: — Сціли його! — Зіп'яв руки й благально простяг їх до Ісусових учнів. — Сціліть його ви. Набідувались ми з тим небораком... А ви ж таки все ходите з Ним! Чи ж і досі не знаєте Його мудrosti? Чи ж не бачите щодня, як Він те чинить?...

Учні переглянулись. Юда відійшов аж під каганець і знову почав уважно роздивлятись в записках в диптихоні. Яків трохи відступив за Івана:

— Спробуй ти, брате! Таки ж бо Вчитель тебе любить найбільше.

Іван завагався, але опанував собою й схилився до немічного. Відсунув набік плащ і нерішуче поклав руки на хлопцеву голову:

— Вийди з нього, духу німий і глухий! Чуєш?

Соломія обережно відсунула з вогниська посуд із стравою. Щільно накрила всі горщики, щоб лихий дух, виходячи з Фадаї, не увійшов у їжу.

В хаті запанувала тиша, лише було чути, як в такт віддихувало п'ять людських грудей. Але ж до того віддиху не прилучався віддих немічного.

— Забороняю тобі мучити хлопця, — промовив Іван. Почекав хвилину й додав:

— Наказую тобі, духу лукавий і лихий, силою слова Вчителевого . . .

З-під Фадаїних повік викотилась велика слюза й тихо попливла вздовж обличчя, до якого верталась барва. Хлопець зідхнув, однак не поворухнувся.

— Дяка Всемогутньому. Очуню! Приходить до пам'яті дитина! — прошепотів Села. — Як ласка, поможіть мені з ним додому.

Яків узяв хлопця за голову й під плечі. Села, притримуючи лікtem підпопельники, що Заведеїха вже підсунула під руку сусідові, — тримав немічному ноги. Іван відчинив двері.

Юда сховав у торбу таблички й знову заходив по хаті. Спинився біля Івана, що сперся чолом на руки.

— Не вийшло, Іване?! Отож то й воно! І не вилікуємо, і хлібів не розмножимо, і сиклів з моря не виловимо. Марна надія! Нам треба перейти до чинів звичайних. Ми — не боги й не янголи. Звичайні римські раби — й нічого більше. Тож і наша зброя, знову кажу, — не чудеса, а повстання, хитрощі, зрада й підступ. Це бо відвічна зброя рабів. А ми ж, кажу, раби. Раби для всіх: Римові, священикам. Тому нам вільно все, що є для добра справи . . .

Раптом Юдине серце затремтіло, як риба у сітці, а думкою мигнула, мов чорна ластівка, стріла ненависті: — «Звуть мене злодієм! Так що ж: хіба я краду не для справи?» — І з ще більшим пересвідченням повторив уголос: — Тільки так: підступом і зрадою! В бою мусить бути одна-кова зброя. Я за тим, щоб і Варавву приєднати до нас. За ним піде народ . . .

Іван і Соломія мовчали.

— Не вірою, не сподіваннями «царства Божого», що «в нас самих», — ще запальніше продовжував Юда. — Досить уже тих мрій! Треба покладатися на дійсну силу.

— «Ні, цього не прихилиш до філософічних шукань. Його не захопить «Логос», — з смутком помислив Іван.

А Юда поклав обидві руки на Іванові рамена й поривчасто кидав просто в обличчя:

— Най уже Петро... нехай стари... що вони тямлять на творенню основ нового життя?!... Але ж ви, хоча й селюхи, особливо твій брат, — але ж ти, Іване, що знаєшся й на чужинній мудрості. Ти мусишстати при мені! Кажу вам: ти й Тома мусите мене підтримати, поки ще є час, бо дуже швидко можна програти все. А візьмемось по-людському, — виграємо!... Матусю! — звернувся до Соломії, кажи їм: таки ж ти мати синам своїм!... Не можемо не виграти...

Впустивши за собою дужий подих вітру, ввійшов у хату Яків.

— А тата все ще нема! — змінила журливі думки Заведеїха на нову тривогу. — Не можна далі чекати з вечерею.

— Це вже востаннє Він іде у пустиню. Тепер уже ми самі настановимо Його за царя у «царстві від цього світу». А тоді й ваші бажання сповняться! — відповів Юда, легенько посміхнувшись, попрощався і зник у пітьмі.

— Куди ж? Куди? — гукнула слідом Заведеїха. — А вечеряти?

— Тож не тільки самим хлібом живе людина, — кинув вітер у хату розтріпані слова гостя, поки грюкнули двері.

— Як же там Фадаї? — новою турботою наливалось серце матері синів Заведеєвих. — Може б по вечері пішли та ще трохи пострашили б того духа?

— «Цей рід вигониться лише молитвою та постом!» — замислено відповів Іван.

— А де? — захвилювалась Соломія. — Де ж таки, сьогодні — піст? Мало ви напостилися в мандрівках!... Тож вас і не піznати, так схудли на тих самих неварених пшеничних зернах! Ні, ні, що руки материні вам наготовили, відкидати не личить! — і накладала на коржі найбільші шматки риби. — Чи ж я не мати синам своїм!... Споживайте в спокю... А ось і фіги, й дактилі — чорні й прозорі, мов медом налиті...

— А Равві ж робить це так легко. Тільки покладе руку... — хвилювався Іван.

— Та годі вже тобі, синку! Не турбуйтеся, діти серця моого, тим, чого вам не дано, ані сповнити, ані збегнути.

— А Юда таки зовсім пішов? — згадав Яків.

Заведеїха махнула рукою:

— Таж він завжди такий: як молоко на вогні, все б ку-
дись втікає, усе квапиться. Кажуть, що мало коли й спить.
Самі турботи...

— І самі слова! — додав Яків. — Не лежить до нього
мое серце. Я навіть за тим, щоб попередити Вчителя.

— Тож попереджали! — відказав Іван.

— Ну, й що? — спитала Заведеїха.

— Одна відповідь: — «Я знат, кого вибирає»...

*

Як черінь напалені сонцем пустинній безводні ущели-
ни простяглися за Витанією. Не манять вони до себе ні по-
дорожніх, ні пастухів з отарами. Навіть розбійники не хо-
ваються в них, бо надаремно було б чекати здобичі. Тож
Юда міг тут віддатись цілком «роздумуванням на самоті».

Тим роздумуванням, щодо яких так «не розумів», — на-
віщо потребував їх Равві?

Його серце наповнилося різними гострими почування-
ми. А почуття не сприяють спокійній думці. Тому й його
думки розбризкувались, як вода від каміння, що зірвалося
з кручі. Як було міркувати, коли ж над всіма думками за-
висла одна, невідклична: Учителя чекає неминуча смерть.
Не врятують Його ні слова, ні «вчені», бо ж Він сам не
хоче рятуватись...

— «Чи ж таки міг я помилитись в розрахунках?...
Так помилитись?! Таки ж усе до найменших дрібниць
продумано й передбачено! Аж до найостаннішого меча й
найостаннішого самаряніна, що мав його в певній хвилині
витягти з піхви!... Як же так? Коли ж стільки чужих жит-
тів врятував за ці роки, — хіба ж міг вирятувати й себе!
Чом же не спинив Він мене, коли я на вечері просто дав
йому зрозуміти, куди відходжу?

Хіба ж Він — не Месія?!... Однак, якщо «Царство Ме-
сії» — не те, чим я його собі уявляю, — так
нехай воно ліпше згине! Нехай його не буде
зовсім, бо нашим людям воно непотрібне!...

Від того висновку, що видається таким ясним і здоровим,
Юда відчув трохи полегшу. Але ж тільки трохи: десь вгли-
бині все ж таки мутила, як дрібний камінчик в сандалі, —
невгомонна думка:

— »Невже ж, однак, я... я міг помилитись? Помилитись,
як останній селюх!?«

І знову налетіла високою хвилею стихійна тривога: —
«А що ж, як Він таки дійсно мав перетворити обличчя
світу?»...

Мосяжне Юдине волосся підносилось на голові само собою — і смерть Вчителя ставала вже не обвинуваченням у зраді, але ж просто глузуванням з надлюдських Юдиних зусиль — привести не землю насильством те «Царство Боже».

— «Таж — не для себе! Для блага народного, для всього світу!... Чи ж не сам Він говорив, що царство здобувається насиллям?! А тимчасом, чому ж вступив до Єрусалиму при надхненні всього люду не на коні, як цар-завойовник, що війну заповідає, але на ослі, як той, хто лише несе вість про замирення?

Небувала втома й чорна порожнечка несподівано так міцно враз охопили Юду, немов він опинився на цілім світі сам-саміський, перед рівною, стрімкою стіною, на яку відрапатись — не може бути й думки. І зо всіх інших трьох сторін стояли такі ж самі височенні, гладенькі мури. Як же можна жити далі в цім кам'янім колодязі, щось думати, укладати якісь пляни, вболівати над якоюсь «громадською справою»?!... Справою?!... Таж це вона — ота справа, що для неї Юда жив, це ж вона... Почував, як серце обкипає огидою, образою, ненавистю палкою, як розтоплене оливо. Скреготав зубами, кусав губи й не помічав, як солона кров цівочками заливає йому уста.

— «Чи вмер, чи хай умре той, хто — як тепер це ясно! — його, Юдним Месією ніколи не був! Бо ж таки Юда з досвіду знає, що безсильний раб милосердям, любов'ю, кротостю ніколи, ніде й нічого досягти не міг. Навіщо ж тоді ота марна офріа?...»

Але ж на тім підловився й він сам. Він — передбачливий, мудрий, «як фенікіянин», що клопотався найменшими дрібничками, як... Соломія?... «Чи ж я не мати синам своїм?... А тепер і вона, та «мати синів Заведеєвих» має право з призирством дивитись на Юду...

І неначе ще раз щось обернулось йому в голові й у серці. І раптом здалось, що всі його «великі турботи», зрештою, ще дрібніші за Соломіїні клопоти. Такі дрібненькі, як перетертій колесами й потовчений ногами людей і ослів порох шляхів, що сходив іх Юда впродовж свого життя, сходив без пристановища, без щастя... для себе.

І от цей порох заслонив йому Світло Світу... Саме тоді, як жагуче шукав він того Світла, знявся вихор, порох заніс йому очі, скинув його в непродишній куряві в повну пітьму, де світло згасало навіки... Навіки! Так далі вже нема нічого?

Потрусиив кучерявою, розчухраною головою в повній розпуці й, не кваплючись, майже не помічаючи, що робить, півсвідомо розіпнув свій ремінний пас. Закинув петлю на галузину першого дерева, на яке впав його погляд. Заглянув у провалля, що роззвялилось під деревом і на мить повис над землею, не торкаючись її ногами. Ще й наостанку опекла його згадка про свою «незмінну» зasadу — «тільки твердо ступати по землі», а не намагатися безсенсово злітати понад нею...

Але ж призвичаєний до міського життя й міських речей, — Юда не розумівся на речах позаміських. Галузина, на яку завісив ремінь, — була суха, спорохнявіла. Вона хруснула під тягарем його великого тіла, відірвалась і потяглась за ним у прірву. Глухо стукнула об камінь голова зі сплутаним бронзовим волоссям. І лишила на кам'яній брилі червоний слід. Тіло на мить припало, ніби приліпилось до уламку скелі. Але ж камінь зірвався й розсыпався з сухим шарудінням. Скеля неначе відіпхнула тіло — й обтрусила. Тепер, нічим не стримане, воно летіло з гостряка на гостряк, з виступу на виступ, широко розкидаючи руки, по яких раз-у-раз бив трухлявий сук, ув'язаний ремінем. Стukaючи розм'яклою головою, переверталось довкола себе, аж поки внівець розбите, розтовчене, цілком розпороте подовж кам'яними гостряками, воно докотилось до неродючого «мертвого гончарського поля».

Не росли там навіть кактуси. Часами відтіль гончарі брали глину на виріб найдешевших горщиків. І сюди ж викидали череп'я з них, пощерблених і потовчених, з усяким сміттям. А тим черепом був устелений цілий шлях відсіль аж до єрусалимського смітника під міськими мурями -- «Гієни»...

I РОД

— І дійсно сам ти, на власні твої очі, бачив ту чудодійну зорю? І небо, що відтулилось? І чув ті надземні голоси, які стверджували, що дитина та є дійсно Божий Син, надія народів?

Геліодор — «тінь тетрархова», як називали його дворяни, постелився листом і розклав руки:

— Міцний володар сам знає, що Геліодор не може вірити темним байкам темних вівчарів. Зрештою, дозволю собі гадати, що й тобі, великий, байдуже, чи Божий то Син, чи ні, пророк чи майбутній їх ватажок десь там народився. Хіба ж Ромуль і Рем не обидва були синами Марса?! Але ж переможцем може бути тільки один. Це — ти, наймогутніший...

Тетрарх нетерпляче перепинив рабське красномовство:

— Страйвай; але ж маги? Халдейські мудрці, щось же вони тямлять. А говориш, що сам бачив, як вони вклонялись, як принесли дарунки. Ти ж сам чув їх пророцтва.

— Не можу я, твій найвірніший раб і послушник, сказати, що не бачив того, на що дивились мої очі, або не чув того, що ввійшло в мої вуха...

— І не повернули... Не прийшли назад до мене, хоч і наказав їм я це цілком певно, — думав у голос тетрарх.

Ці думки так його дратували, що під його лівим оком засникало й швидко замиготіло нервове тримтіння. Як завжди, коли Ірод втрачав рівновагу.

— Може пізнали тебе? Чи ти прозрадив, йдучи з ними, що я тебе післав назирці?

— Хто б посмів тебе зрадити, сонце всесвіту? — підвів на Ірода повні песької вірности, але також і легкої тривоги, очі Геліодор. — Мудрість твоя, промінний, трохи осяяла й мене від часу, як в орбіті світла твого я перебуваю. Тож, ні, володарю, я не йшов з ними, лише за ними. Не відступав ані на крок. А в печері вифлеемській був я поміж пастухами, кочовницьким вівчарем переодягнений. Мудрці ж, як звелів ти назвати мандрівних отих зорезнавців, злякалися

твоєї справжньої мудrosti, і втікли. Втікли, пануючий, бо ж зрозуміли, що їм місце між пастухами, а не за володаревим бенкетом...

Ірод витер чоло рукою.

— Угу... бенкет... Так, ще сьогодні той бенкет... Стільки тих турбот і праці... А тута маєш ще того Месію, Спасителя народів...

— Та що таке перед твоєю міццю Месія? — зайшовся щирістю Геліодор. — Лише єдине твоє слово, єдиний рух твоєї всевладної руки...

Ірод прижмурив стрибаюче око, а другим трохи призирливо дивився на свого найдовіренішого слугу. Знав ціну улесливих слів та запевнень вірності, але також знав ціну своєї влади і розмір служняності, з якою приймали кожну його примху покірливі підданці. Прижмурив і друге око, а губами глузливо посміхався. Справді: кого він має боятись? Плазуючих рабів, яким дарує золото? Чи тих, що не золото, але щоденний хліб діставали з його ласки?

Зробив рукою недбайливий знак, що хоче лишитись сам. Геліодор, радий, що обійшлося без вибуху гніву, склавши на грудях руки, прикрашені перстенями та браслетами, й кланяючись раз-у-раз, відступав до дверей, не обертаючись до володаря спиною. Нарешті, замок брязкіт його нашийних прикрас, ланцюгів та амулетів. Важкі фалди заслони-килима повисли нерухомо над виходом і в покою тетрарховім запанувала повна тиша. Ірод залишився в своєму кріслі, що нагадувало курульне. Його тяжка думка розкручувалась помалу, немов повільний віл тяг велику вагу на високий копець.

Нехай би, дійсно, Син Божий!... Нехай собі... Чи ж мало було їх на світі, синів богів та богинь?... Діоніс, Феб, Аполлон... Діяна... І, що з того? Вибудують кілька нових храмів, настановлять нових жерців, назначать нові святкування. І добре. Ні світ, ні людство на цьому нічого не втратять. Навіть придбає нове джерело розваги та забав... Але ж те дивовижне вірування, з яким він здібався тут, в Юдеї! Цей Месія нібито має відібрати владу всім володарям, стане одиноким, за ким підуть, кого будуть слухати всі. Він обіцює радість і життя вічне... «Хто ж ти, що боїшся людини?» — згадав слова, читані в тих незрозумілих, таємних і темних пророцтвах юдейських. Студіював їх, бо ж той загадковий прийдешній Месія чомусь не йшов йому з голови. — «Боїшся людини, яка вмирає, а Господа Творця свого забуваєш», — говорить їх пророк Ісаї. —

«Щоденно тремтиш перед лютістю гнобителя, що надумав стратити тебе»... Хм... Для них — гнобитель, це він, тетрарх... Ах, на всіх безсмертних!... Добре! Коли він гнобитель, то мусить він їм показати, народженим, і ненародженим, і мудрецям, і пророкам, що там, де є він, Ірод-Тетрарх, не може й не буде іншого володаря, як тільки він сам. Досить! Жодних Месій, жодних спасителів, і жодних надій! Він дбає сам про всіх і нема їм чого ані надіятись, ані виглядати спасіння. Без пророків він і сам добре знає, кого взяти під захист, над ким простягти руку караочу... Але треба цей... непорядок якось припинити... .

Підвівся й підійшов до вікна. З-поза відтягненої заслони вилився на нього промінчастий пурпурний водограй променів вечірнього сонця. Пурпур послався йому до ніг, одяг його світляним плащем, увінчав червоною авреолею.

— Почекайте! Я таки знайду на вас незабутній спосіб! — промимрив, відвертаючись від сліпучого проміння. — Не забудете довго моого наймення!...

Здалеку долітали різні згуки сурми. То сповіщали з юдейського храму, що настала година офірування й молитов...

А ввечері розмови гостей, співи, флейти й арфи не розгладили зморщок на тетрарховому чолі й не втишили підстрибування його повіки. Він все думав, автоматично перекидаючи з руки в руку охолоджуючу кришталеву кулю, й помалу висмоктував з келеха охолоджене снігом вино.

Гостей огорнув неспокій, який щодалі збільшувався. Ох, ті турботи на чолі володаря, це ж — хмари на небі: що більше їх, то неминучіша хуртовина! Яка ж причина? Вісті з Риму? Нездоров'я?... Ой, ой, хто ж буде в неласці? На кому зірветься досада панська?

Поривами холодного вітру перелітали невисловлені запитання, а прикрашені вінками голови схилялись одна до одної, питуючись лише поглядом.

Раптом блиснули тетрархові сіро-олив'яні очі. Наче вмить помолодшало обличчя. Ірод уп'явся поглядом в рудоволосу сирійську танцюристку, що звивалась перед ним на широкому килимі. Танок її був низкою поз, переливчастих, мов гра хвиль, змінливих, як форми хмарок. Хвилинами її всю накривало мідяно червоне волосся, хвилями виринало алебастрово-бліде обличчя й пружний торс, ясно обвішаний дзвонячими прикрасами. Дим ладану з золотих кадильниць інтригуюче сповивав дівчину, творючи ніби якусь містерію в хмарі.

Тетрарх, не відриваючи очей від танцюристки, нахилився до Геліодорового вуха. А той з радісною слухняністю склонив голову, щасливий, що зрозумів і поділяє володареве захоплення, яке розжene тучу. Але ж враз обличчя «тетрархової тіні» згасло.

— Наказую без проволоки вимордувати всіх хлопців від двох років і нижче, — спокійно проказав Ірод. Найпильніше провести наказ у Вифлеємі та околицях. Месія-людина не врятується. Бога ж вбити не можна. Зрештою, — тетрарх усміхнувся на повні уста. — Бог мені нестрашний, бо ж наші шляхи різні й не можуть зустрінутись. Нам — не по дорозі.

ЩО Є ПРАВДА?

— Увільнити, Йосипе?... Я ж бо не цезар, а лише прокуратор Юдеї... Тієї Юдеї, що ненавидить мене й одночасно бойтися, а тому вічно намагається знищити мене в Римі. Хіба ж ти сам не чув, як гукали, витикаючи мені мало не зраду цезара? Вони завзялись за всяку ціну позбавити життя цього свого могутнього пророка, не зважаючи на те, чи цар він юдейський, чи не цар. Тепер вони вже не випустять його з своїх пазурів. На відкритий бій вони не здібні, але хто знає, яку підлоту ще можуть вигадати? Їх зброя — лише наклепи, зрада й брехня...

Пилат несподівано урвав мову. Він був схильований проханням Йосипа Аrimатейського; було воно таке саме, як вранішні благання його дружини Прокули, яка мала страшні сни-видіння. Схильований прокуратор забув, що той, до кого він говорить, юдей.

Однак гарне Йосипове обличчя не виявило ані образи, ані обурення, тільки глибокий смуток. Голова низько впала на груди, біле тьм'яне лице потемніло не лише від тіні, яку кидала на нього низькоспущена арабська загортка, двічі пов'язана навколо голови зеленим дорогоцінним шнуром.

Пилат помовчав і глибоко зідхнув.

— Я не хотів вразити тебе, друже. Ти це знаєш. Як щирого приятеля приймає тебе Понтій Пилат. А коли римлянин дає своє приятельство чужинцеві, та ще з народу, підвладного Римові, то, очевидно, знає, що робить. Знає також і те, що така приязнь повна підводних скель та каміння, яких інколи ніяк оминути не можна.

Йосип піdnіс немов освітлені зсередини прекрасні очі.

— Знає, прокураторе, ѹ чужинець, що саме він робить, коли приймає приязнь римлянина. Особливо, коли той римлянин ще й прокуратор.

— Зрештою, — продовжував свою думку Пилат, — мені здається, що ти — завжди в опозиції. Помітив я те, що вони б радо знищили ѹ тебе, як і мене. Ти ѹ справді зірвав з їхнім Законом?

— Бо вони зробили Законом цілу сітку заплутаних обходів закону, систему лукавства, компромісів, ошуканства, подвійної моралі: одну, щоб проповідувати її в храмі в суботу, другу — зручнішу, для щоденного вжитку проповідників насамперед.

— Так... Ти не вважаєш цього палацу за нечистий тому, що живе в ньому римлянин. Бути гостем за моїм столом — для тебе не є знечищеннем. Властиво... — на хвильку Пилат завагався. — Властиво, що може в'язати тебе, вільного душою і з ясною думкою, належного більш цілому людству, ніж якомусь окремому народові, що в'яже тебе з цим людом рабської психіки й наскрізь рабської вдачі?

Обличчя Йосипа лишилось нерухомо спокійним, лише ніздрі орлиного носу трохи затремтіли:

— Понтіє! Скільки століть цей народ був у неволі? В неволі тим тяжчій, що ділила його з переможцями віра, яку гноблено. Тобто — увесь світогляд, всі ідеали, мораль — все було гноблене й викорінюване. Що ж дивне, що батьки-раби могли виховати лише рабів-синів і внуків?!

— Але ж ти...

Йосип розклав руки:

— Я... я, хоч що я робив би, хоч що думав би, — я залишусь сином свого народу. Навіть, хоча б я й не хотів цього з усього серця. І кров'ю, і духом я — їх. То дарма, що говорю, наприклад, твоєю мовою, як рідною, грецьких мудреців та поетів читаю, як власні святі книги, але ж ні греком, ні римлянином від того я не став. Щось має в мені залишився суто моє й це щось завжди стоятиме стіною між мною і чужинцями. — Легенько махнув рукою, помітивши Пилатову усмішку, яку ледве можна було вловити. — Страй! Тебе напевно попереджали, що я — зовсім не юдей, а навпаки — зрадник і ворог юдейства?

— Ну, ясно! Але, що ж в'яже тебе з ними? Чому ти ходиш до них і на їх наради та береш участь у їх дивовижних суперечках? Нарешті, от і нині підносиш свій голос за цього, як вони кажуть, підбурювача проти Риму, претендента на трон Давидів, чи то Соломонів?...

— Не за претендента, Понтіє; за Месію!

— Нехай, про мене. Бо ж мені це однаково. Зрештою, я й не мушу знати тих тонкостей. Але, що тобі, Йосипе, Месія? Отой Месія, що вперто сам на смерть іде і дає мені зрозуміти, що це невідклично мусить статись? Я даю Йому явну змогу врятуватись: і варту Його зменшив, і раз-у-раз переводив Його з в'язниці туди й сюди, гадав, що учні Месії

легко відберуть Його від вартівників, — а от же Він, як і Сократ, не хоче порушити закон, дарма що провини за ним нема жодної. Що ж тобі, Йосипе, цей Месія?

— Месія, Понтіє, — це відродження моого зганьбленого, знищеного і дощенту спідлілого в утисках народу. — Помітивши Пилатів рух, Йосип поспішив продовжати: Відродження не в напрямі конче утворення власної завойовницької держави, але передусім відродження моральне, духове, без якого не може бути нічого великого і вічного. Відродження затоптаних у багно ідеалів, збудження приспаного дзеленчанням золота шляхетного духа, відродження ведучої легенди, що не вмерла під брязкіт терез ваги і бринкання локтя. Месія, Понтіє, це людська гідність, повернена цим крамарчукам, крутіям, шахраям і здирникам, за яких небезпідставно вважає юдеїв цілий світ.

Пилат потихеньку пристукував по яшмовому столу пальцями, рясно оздобленими перстенями.

— «Царство мое — не з світу цього!» — промовив задумливо. І, раптом, змінивши тон, заговорив захоплено:

— Щось є незвичайне в цьому «Цареві Юдейському», Йосипе! Незвичайне! Повір мені: з першим поглядом на Нього мене прошила думка — цей не має жодної вини! Я й сам хотів увільнити Його. А коли ж і Прокула так завзято стала за Нього. Нарешті — Ти... Але, але... Що ж я можу; не кажу вже, що Він не бажає врятуватись? Ти ж сам бачиш. Я грав, так би мовити, на останній удар костей. Навіть переміг свою вроджену огиду — й промовляв до цього мотлоху з вулиць. Ти ж знаєш, хотів був вплинути на них, щоб увільнили Його з милости!... Таж нема нічого тяжчого, як намовити порядну людину переступити закон. Хіба... спробуй ще сам. Я дам тобі перепустку, дарма що тепер цього вже ніби й не можна. Спробуй, піди. Я б дуже був радий, бо ж це дивовижний в'язень... немов не я Його, а Він осудив мене, пробачивши мені свою смерть.

Пилат замислився. Мовчав і Аrimатейський. Зненацька прокуратор підвів голову. Майже мрійний усміх освітив його виголене, випещене обличчя з твердим квадратовим підборіддям. М'який вираз так не гармонізував з його енергійними рисами, що Пилатове обличчя видалося Йосипові чужим, незнайомим.

— Далекі... давні речі пригадались мені, Йосипе. Колись, як ще носив я претексту... Скільки прекрасних годин пережив я, сидючи до білого ранку над улюбленими сувоями! Скільки було радості в дебатах з такими ж, як

і я сам, юнаками про стародавні римські чесноти. Як уболівав я, що гине gloria Romanorum*), міць, обґрунтована на безкомпромісовій, твердій, холодно-чистій, як прозорий кришталь, чесноті! І ті друзі мої..., де вони нині? — Вірили ми без застережень в конечне здійснення наших променистих мрій, наших сяючих ідеалів... Вірили ми, Йосипе, навіть в чисту правду, вірили, що можна її пізнати, що можна її передати іншим...

Зідхнув і безрадно махнув рукою.

— Що ж лишилось від тих квітів душі? Квітів прекрасних, хвилевих, як і справжні квіти?... — Завзятий республіканець Понтій, що так захоплювався життям стародавніх, — ось він перед тобою, друже: лисий прокуратор «божеського» цезара. В королівському палаці, де перебував останній король єрусалимський, не досить розкошів, зручности, речей мистецьких та всякого добра, щоб задоволити «суворого сина квіритів». Ось що прочитав я в погляді тієї Людини, що Її боронив я перед шумовинням життя... А правда... Як давно я не згадував про неї, аж поки Він не нагадав мені...

І все ж таки нині я не знаю, хто скаже мені щось правдиве про неї... Хто скаже мені, що таке правда?!...

*) По-латинськи == римська слава. Редакція.

«ЯК МИNUЛА Ж СУБОТА...»

Тому, що передвечір цього святочного дня був дуже урочистий, — спішно поховано тіла розп'ятих. Прибрано й хрести, засипано кров, щоб жодна згадка про смерть не порушувала святкового настрою єрусалимських правовірних і не було чого чіплятись «імузих вслатъ».

Голий, порожній тягся до неба гострий верх Голготи — Лисої Гори, посеред засипаного опокою, мов битим череп'ям притрушеного «Черепового Місця». Ніби на цьому місці ніколи не було жаху, ніби нічим не оплюгавило тут себе на віки вічні убоге людство...

Непроглядна пітьма огорнула верхи Сіонські, накрила місто жалібним завоєм, постелилась по горі Оливній. Ні зорі в небі, ні вогника на землі...

Душі ж учнів Ісусових сповив сум ще чорніший. Пригасив думку й надгробним камінням завалив серця.

... «Поражу пастиря, й розпорошиться отара»...

Без слів, без зідхань, приголомшені безголов'ям, тулились залякані учні в оселі того, хто нераз і не два давав уже їм захист: господар гостинний, що на Останню Вечерю приготував Учителеві світлицю ясну й велику, ще раз укрив їх у себе перед можливим переслідуванням.

Зібрались тут майже всі: Петро й Андрій, Яків і Варто-ломей, і Пилип, і Яків Альвеїв, Марко і Тадей, і Симон Ханаанець. Були й жінки: Марія Магдалина та Марія друга, Саломея і Мати синів Заведеєвих. Бракувало Томи, що відбився від гурту, й улюбленого учня Ісусового — Івана: Матір бо Ісусову взяв він до оселі своєї. З ними ж відійшов і лікар Лука, щоб умінням своїм послужити Матері Болісній. Людськими силами хотіли помогти Тій, що Йй служать янголи Божі...

Не було тієї ночі з учнями й зрадника, чие наймення з огидою викинули з серця свого.

Тихо й ритмічно плакала водяна клепсидра, відмірюючи слізьми час. Людські постаті були нерухомі, як понадбережне каміння над Мертвим морем. Ніхто не обчищав каганчика, що тьм'яно шкварчав під надщербленим горщиком. Гніт ледве жеврів у душній пітьмі.

Зненацька випросталась жіноча постать. На мить заслонивши сліpe світелко, струснула повітря пишною головою й, мов хвора, хитаючись, ступила крок, другий, взялася за клямку дверей.

— Куди ти, Marie? — піднесла голову Саломея. — На дворі ж глуха ніч...

— І смерть, — глухо, беззгучно додав Андрій. — Чигають бо на нас Аннові й Каяфині. Не досить їм смерти Вчителя.

Марія мовчки щільніше натягла темну столу на золоте волосся. • Носила завжди римську одіж. За те ще більш обурювались на неї правовірні. Гетера? — Та що ж! Хіба ж Рагаба Єрихонська не була блудницею, а послужила ж народові Ізраїльському! Але відкидати освячені традицією звичаї, носити чужу одежду — цього подарувати не міг добрий гебрай. За це не раз і каміннювати хотіли Марію.

— Marie! Не виходь! — озвався знову Андрій.

Тимчасом він заступав старшого в малому гуртку. Петро бо, обхопивши голову руками, не подавав ознак життя. Був живий, але не жив. Його життя вмерло в ньому, коли обірвався третій спів півня в преторії.

На мить вирізьбився білою камеєю профіль Магдалини в жовтавому свіtlі каганчика: обернулась рвучко й терпко промовила:

— Та вже мовчи, Андрію! Сказали вже ви своє, й зробили — чоловіки. Зрадили, виреклися, покинули... Втекли... Мовчи вже! — її співучий голос заломився жалем у здушенному риданню. Але опанувала собою; — Marie! Саломея! Ходімо...

Бунтівничий дух гетери ще раз повстав проти чоловічого ярма, що накидає служняність. І, як раз-у-раз, за покликом до бунту — пішли плохі і покірливі, звиклі до служняності. Вийшли всі троє з Магдалиною попереду.

Парка ніч накрила їх м'якою долонею. Було чорно, ніби височенна стіна стала перед самими очима. Саломея міцніше притулилась до Магдалини. Духом вгадала, куди веде їх Марія: жінкам бо годилось плакати на гробниці аж до дев'ятого дня.

Яка ж пітьма!... Чи втрапимо на стежку до садів Ариматейського?

— Втрапимо. Горою...

— Понад ущелиною та проваллями? — тривожно запитала друга Марія.

Щось живе вимоталось з пітьми й ухопило жінок за одежду:

— Я — з вами... Візьміть!... Вкажу вам шлях... я ж бачу й тепер, як у день...

— Хто ти? — намацала Магдалина кучеряву дитячу голівку.

— Тамар... сліпа... Сліпонароджена, що жебрала коло скарбниці храму.

— Звикла ходити в пітьмі! — обняла дитину мати синів Заведеєвих.

— Ні, ні! Він дав мені зір!... Христос сцілив мене. Я нині бачу й уночі, як у найясніший день. Я знаю стежку...

Марія Яковлева відчула в пітьмі, що й друга істота ще тулилась до Тамари.

— З тобою ще хтось є?

— Сераг, глухоніма... Ми завжди ходимо разом.

— Сліпа поведе нас уночі, видючих, — зідхнула Саломея. Німа ж ридатиме над гробом Учителя.

— Ні, ні! Не плакати йдемо, — срібною струною задзвенів дитячий голос глухонімої. — Ні, ні! Хіба ж ви не чуєте янгольських співів Осанни небесної! Ось слухайте ж, слухайте! Чуєте райські арфи? Там, на небі, вже знають усе! Там співають славу Воскреслому... Уже ж встав із гроба Вчитель. Воскрес, як казав.

— Живий він, живий! — притакнула в екстазі Тамар...

Як пливак у широке море, певний, що вода понесе його, кинулись жінки в чорну пітьму. Бігли гірськими стежками без вказівок ясновидки Тамари й небочуючої Сераг. Не помічали кущів, що чіплялись за одежду, гілок, що дряпали руки й обличчя, каміння, що зривалось з дороги й летіло в ущелини. Бігли до Чуда, готового й дійсного для кожного, хто віру має й у пітьмі найчорнішої мертвої ночі...

На сході зблідла вже темрява. Затремтіла, як повіка, що ось-ось піднесеться. Світо тверезої дійсности, не опоєної екстазою, на мржик ока похитнуло певність у серці Марії Яковлевої:

— Хто ж відвалить нам камінь від гроба? — завагалась між вірою в Чудо й знакою природною перешкодою. — Гріб...

Але ніхто їй не відповів. Сонце разом змело хмари, вранішню вогку імлу, тіні ночі й вагання. Бризнуло сяйвом з-поза гірський верхів, заграто над світлом осанною перемоги. Добігли.

Поміж скель стояв Ясний. Прозорий, як веселка — сяючий, як сонце — сліпучий, в заграві мерехтіння роси. І прогзвучали слова: — Пошо ж шукаєте Живого серед мертих?...

*

ЗМІСТ:

Прокажений 3

На Лазаревім
хуторі 9

Гадарин 12

Поклик 16

Драхма 22

Сповідь 28

На морі Галилей-
ськім 32

На горі 36

В Різдвяну ніч . . . 39

„Для справи” . . . 45

Ірод 54

Що є правда? . . . 58

„Як минула ж су-
бота...” 62

